

KUML 1987

KUML 19 87

ÅRBOG FOR
JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

With Summaries in English

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag, Århus

*Omslag:
Rensdyrjægerens våben og bytte.*

Udgivet med støtte af Statens humanistiske Forskningsråd

Redaktion: Poul Kjærum

Omslag: Flemming Bau

Tilrettelæggelse: Elsebet Morville

Special-Trykkeriet Viborg a-s

Skrift: Baskerville 11 pkt.

Papir: Stora G-print 120 gr.

Copyright 1989 by Jysk Arkæologisk Selskab

ISBN 87-7288-050-3

ISSN 0454 6245

Indhold/Contents

<i>H. Hellmuth Andersen</i> : Udgravningerne i Gammel Lybæk og abodriterkongen Henrik. Træk af en politisk biografi i arkæologisk belysning	7
Die Ausgrabungen in Alt Lübeck im Lichte der politischen Biographie des Abodriten Königs Heinrich	20
<i>Mytte Fentz</i> : En hørskjorte fra 1000-årenes Viborg	23
An 11th century linen shirt from Viborg	45
<i>Torben Nilsson</i> : Senglacial bosættelse i Vendsyssel	47
Late Glacial settlement in Vendsyssel	75
<i>Karsten Kjer Michaelsen</i> : En senneolitisk hustomt fra Vendsyssel	77
A Late neolithic house-site from Vendsyssel	85
<i>Inge Bodilsen</i> : Enkeltfund – votivfund i dansk bronzealder	87
Single finds – votive finds in the Danish Bronze Age	103
<i>Tine Trolle-Lassen</i> : Jernaldergravpladsen ved Vogn. En arkæologisk-osteologisk undersøgelse	105
The Iron Age cemetery of Vogn. An archaeological and osteological investigation	157
<i>Jysk Arkæologisk Selskab 1987</i>	164

Jernaldergravpladsen ved Vogn

En arkæologisk – osteologisk undersøgelse

Af Tine Trolle-Lassen

En undersøgelse af det arkæologiske materiale fra den førromerske jernaldergravplads Vogn i Vendsyssel har givet nye oplysninger om den sociale struktur i datidens samfund. Såvel oldsagsmaterialet som knogleresterne af de døde er analyseret. Ved tolkningen er den øvrige viden om perioden inddraget.

I ARKÆOLOGISKE TEORIER OM SAMFUND OG BEGRAVELSESPRAKSIS

Symboler i materiel kultur

Rekonstruktion af forhistoriske samfund hviler på tolkningen af arkæologiske data, som næsten udelukkende består af materielle levn, såsom genstande, hustomter, grave etc. Forhistoriens redskaber, huse med videre har imidlertid foruden en praktisk funktion som middel til tilpasning og udnyttelse af de fysiske omgivelser haft en anvendelse, der gik ud over det rent teknologiske niveau (1). Den materielle kultur har tillige haft en symbolsk funktion. Som eksempel kan det nævnes, at hos det afrikanske yao-folk udtrykkes en betydningsfuld mands prestige bl.a. ved typen og størrelsen af den kniv, han bærer (2). Samme redskab kan altså på én gang opfylde en praktisk og en symbolsk funktion – i dette tilfælde fungerer kniven som statusindikator, og det ydre tegn på en bestemt social rang.

Individens og grupperes værdier og normer udtrykkes og kommunikeres gennem den materielle kultur på mange niveauer. Dette er baggrunden for, at vi kan undersøge og forsøge at rekonstruere sociale relationer i forhistoriske samfund.

Det er fra etnografisk side iagttaget, at man i mange primitive samfund opbygger og indretter forskellige af samfundslivets områder i overensstemmelse med hinanden (3). Strukturernes af disse forskellige områder kan siges at være afspejlinger af hinanden. Således kan de forskelligt udformede grave på en gravplads i nogen grad afspejle samfundets sociale struktur. De sociale forskelle (differentiering) mellem mennesker kan komme til udtryk i gravritualet i form af gravskik, gravform og -udstyr samt gennem gravenes indbyrdes placering.

Social differentiering

Ethvert samfund opdeler sine individer i grupper efter forskelle hos personer, sociale positioner eller sociale systemer. En sådan opdeling kaldes social differentiering (4). Blandt de vigtigste former for social differentiering kan nævnes opdeling baseret på alder, køn, race, religion, status og arbejde (5).

Typen og antallet af sociale differentieringer udvikles indenfor og mellem de enkelte samfund og afspejler som sådan menneskenes indbyrdes relationer d.v.s. udtrykker samfundenes sociale organisation. I samfund med en enkel social organisation er den sociale differentiering fortrinsvis baseret på individernes forskellige evne til at udføre opgaver (6), hvadenten denne evne skyldes alder, køn eller særlig dygtighed. I mere komplekse samfund opstår andre opdelinger, der går på tværs af alders- og køns-kategorier (7). Eksempelvis kan der indenfor samme landsby være tale om grupperinger efter slægt. Det kan tænkes, at en bestemt slægt har højere rang end de andre slægter, og at dens medlemmer som følge heraf nyder en højere status end jævnaldrende i landsbyen af samme køn.

Begravelsespraksis

Undersøgelser foretaget på etnografisk materiale viser, at der generelt er god overensstemmelse mellem et samfunds sociale struktur og dets begravelsespraksis (8). To typer af sociale fænomener er ofte symboliseret i forbindelse med begravelsen af den døde (9): 1) Den afdødes sociale person, d.v.s. personens forskellige sociale identiteter i samfundet f.eks. alder, køn, status o.s.v. 2) Sættelsen og størrelsen af den sociale gruppe, der statusmæssigt er relateret til afdøde f.eks. en landsbybefolkning.

De væsentligste komponenter af en social person, der symboliseres gennem forskelligt udformet begravelse, er alder, køn, relativ social status samt social gruppering, der går på tværs af de tre netop nævnte kategorier (10). Sidstnævnte kaldes horisontal differentiering og kan dreje sig om opdeling i grupper efter slægt, klan eller lignende. Hver gruppe indeholder personer i alle aldre og af begge køn, og grupperne har samme sociale status. Begravelsessituationen kan foruden de nævnte fire basale komponenter tillige afspejle en persons særlige samfundsafvigende karakter eller specielle omstændigheder omkring dødsfaldet (11).

I og med, at de forskellige former for social differentiering udtrykkes i samfundets begravelsespraksis, har arkæologen gennem analyse af gravdata en mulighed for at få indblik i pågældende samfunds sociale struktur. Studier af nordamerikanske indianere, hvor etnografiske oplysninger om samfundets socialstruktur og dets begravelsespraksis sammenholdes med de arkæologiske gravdata, viser, at informationer om alder, køn, social

status samt særlige omstændigheder af forskellig slags lader sig identificere arkæologisk (12). Imidlertid ses et systematisk fravær i de arkæologiske kilder, hvad angår symbolisering af horisontal differentiering. Dette skyldes, at horisontal differentiering udtrykkes med midler af »neutral« værdi såsom frisure, symbolsk karakteristiske genstande samt kroppsstilling (13). Uheldigvis vil netop disse elementer ofte enten ikke være bevarede eller deres tolkning kan forekomme arkæologen tvetydig.

Gravens variabler

Til belysning af den gravlagtes sociale person foreslår Binford, at følgende tre variabler undersøges i det arkæologiske materiale (1971 s. 21): 1) Forskelle i behandlingen af ligene før gravlæggelsen f.eks. jordfæste kontra ligbrænding. 2) Forskelle i gravanlæggenes form, orientering og placering f.eks. på gravpladsen eller i landskabet. 3) Forskelle i mængden og arten af gravudstyr. På Vogn er det fortrinsvis forskelle i gravudstyret, der adskiller gravene fra hinanden. Forholdet mellem gravudstyret og den afdøde skal derfor kort kommenteres.

Etnografiske iagttagelser viser, at der i en begravelsessituation findes mindst fire typer af forbindelse mellem ejendom og død (14). Disse omfatter: 1) Den afdødes ejendele kan placeres i graven. 2) Andre folks ejendele kan placeres i graven. 3) Den afdødes ejendele kan deles ud til de pårørende. 4) Den afdødes ejendele kan bruges til at betale de personer, der har gravet graven. Mange kombinationer af disse fire forbindelser eksisterer, men mest almindeligt er det dog, at den afdøde vitterligt medgives gravgods (15), sådan som det er konstateret på Vogn. Hvad enten denne ejendom stammer fra andre eller har tilhørt den afdøde selv, kan den forventes at afspejle den gravlagtes sociale position.

II VOGN OG SAMTIDIGE FUND

Vogn-gravpladsen og dens kronologiske forhold

Vogn-gravpladsen er beliggende i Mosbjerg sogn i det nordøstlige Vendsyssel i kanten af randmorænen, Jyske ås (16) (fig. 1). Den er placeret på en bakke, der falder jævnt, knap 5 m fra nordvest imod sydøst, i et i forvejen kuperet landskab, Tolne bakker (fig. 2).

Gravpladsen omfatter ialt 123 grave fra ældre jernalder (fig. 3), og er udgravet i perioden 1904 til 1980. De fleste grave er undersøgt af Vendsyssel Historiske Museum, men også Nationalmuseet har foretaget udgravninger. Pladsen betragtes nu som totaludgravet, og alt tyder på, at der kun har eksisteret få grave ud over de undersøgte. Dette forhold kombineret

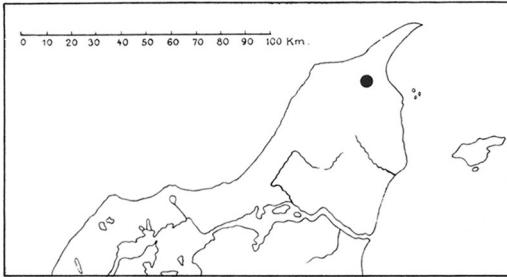

Fig. 1. Vogn-gravpladsens beliggenhed i NØ Vendsyssel.

The location of the Vogn cemetery in northwestern Vendsyssel.

med et fyldigt og velbevaret gravgods og knoglemateriale samt den omstændighed, at gravpladsen er benyttet indenfor et forholdsvis kort tidsrum, gør lokaliteten yderst velegnet som studieobjekt ved en belysning af jernaldersamfundets sociale forhold.

Ligbrænding er den dominerende gravskik – kun seks jordfæstegrave er registreret. En tredjedel af ligbrændingsgravene er urnebrandgruber, mens to tredjedele er brandgruber.

Halvdelen af pladsens grave blev udtaget til osteologisk og arkæologisk analyse. Udvælgelsen foregik ved hjælp af statistisk tilfældige tal, således at et statistisk repræsentativt udsnit af de gravlagte blev opnået. Knoglerne fra 13 af de udvalgte grave manglede, mens én grav viste sig ikke at være udgravet. I undersøgelsen skelnes mellem 46 udvalgte, knoglebestemte grave, og 13 udvalgte, men ikke osteologisk undersøgte grave. Desuden suppleres de arkæologiske analyser med 14 grave, hvor keramikken på forhånd er analyseret og publiceret af Bech (17).

I samtlige grave findes lerkar. I omkring en fjerdedel af gravene er lerkar eneste gravgods, mens en anden fjerdedel tillige indeholder en ligeægget jernkniv. Den resterende halvdel af gravene er udstyret med fra to til ni forskellige oldsagsformer, der foruden lerkar og knive omfatter smykke- og dragtudstyr, redskaber og våben (se eksempler på gravudstyr afbildet i figur 20-23).

Gravene indeholder fra ét til femten lerkar. Karrene varierer med hensyn til kvalitet, størrelse og type samt forekomst af ornamentik.

I lidt over halvdelen af gravene findes en ligeægget kniv af jern (18), undertiden med grebspidsen udtrukket til skaftlap (19). Derudover er i et mindre antal tilfælde nedlagt en halvmåneformet kniv (20). De øvrige redskabsformer optræder hver især kun få gange i gravene: sakse, der her i landet i denne specielle udformning kun kendes i Vendsyssel (21), pincetter, syle samt synåle.

Fibler findes i ca. hver sjette grav. Det er hovedsageligt T-formede jernfibler (22), trekantfibler af Kostrzewski's variant K (23) samt typologisk sene K-fibler (24). Kun i ca. hver tiende grav foreligger bælteudstyr under én eller anden form og i alle tilfælde af jern. Det kan være helt enkle

Fig. 2. Gravpladsen ligger på en SØ-vendt bakkeskråning på overgangen mellem det vendsysselske bakkeland og den hævede stenalderhavbund. På fotografiet, der stammer fra udgravninger i begyndelsen af århundredet, er opstillet personer til markering af de undersøgte grave.

The cemetery is situated on a SE-facing hillside at the transition between the hills of Vendsyssel and the raised Stone Age sea-floor. In the photograph, which was taken during excavations at the beginning of the century, persons have been stationed so as to mark the investigated graves.

bælteringe evt. med en kort remtunge (25) eller egentlige remspænder med dorn (26). Derudover forekommer en særlig type rembeslag (27) samt tvundne remdedopper (28). Sjældne er små bennåle med enten konisk eller profileret hoved, ligesom simple fingerringe af metaltråd kun findes i få tilfælde. Ringene er fortrinsvis fremstillet af bronze, dog kendes en enkelt ring af guld. I to grave er fundet små, blå glasperler. Våben er kun tilstede i et begrænset antal grave, og oftest ligger flere våbenformer sammen. Den mest almindelige form er sværdet, og her især det tvæeggede la Tène sværd med mellemgermansk sværdske (29); kun et enkelt énægget sværd er registreret på pladsen. Spydspidserne, der optræder knap så hyppigt som sværdene, varierer meget både i størrelse og form; de fleste er uden midt-ribbe (30). Hele skjoldbuler er konstateret i to grave (31), i to grave er kun fundet skjoldbulesøm (32)

I tre fjerdedel af de knogleanalyserede grave fandtes der, foruden de brændte ben af den døde selv, rester af en medgivet eller fortæret dyresteg i form af brændte knogler.

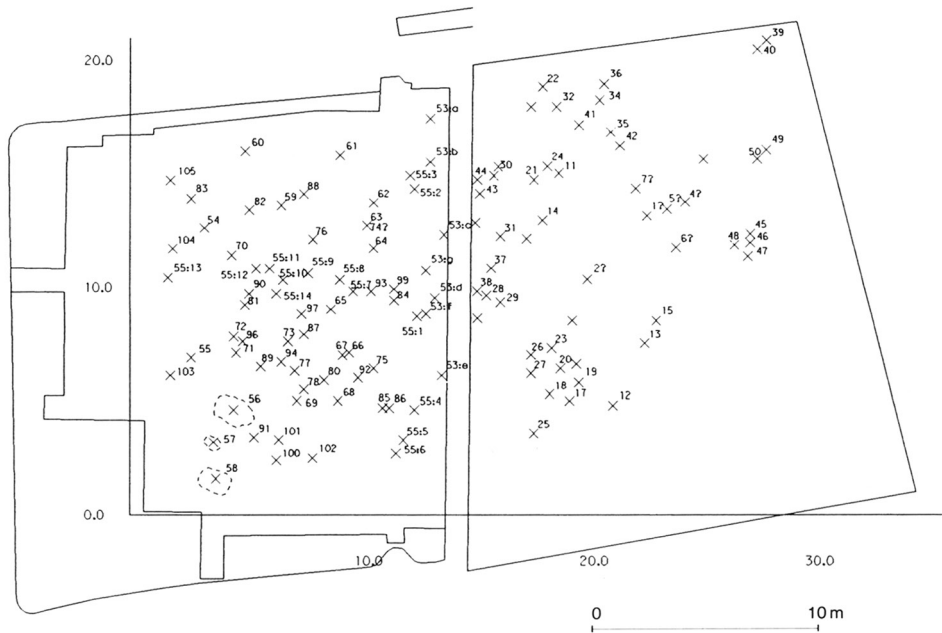

Fig. 3. Plan over Vogn-gravpladsen med gravnumrene anført.

Plan of the Vogn cemetery, with grave numbers indicated.

Vogn-gravpladsen har været benyttet fra førromersk jernalder periode IIIa og ind i begyndelsen af ældre romersk jernalder. Størstedelen af grave-
ne tilhører slutningen af førromersk jernalder per. IIIb (33). For at kunne
vurdere de sociale relationer i det forhistoriske samfund må man vide noget
om dette samfunds størrelse. En beregning kræver et nøjere kendskab til
det nøjagtige antal år, hvori gravpladsen blev benyttet. Den snævre date-
ring af de enkelte grave er baseret på keramik (34), fibler (35), remseslag
og remendedop (36), sværd og skjoldbuler (37), skaftlapkniv (38) samt
gravskik – det er påvist, at jordfæstegrave ikke forekommer i per. IIIb i
Vendsyssel (39).

Figur 4 viser den kronologiske fordeling af de udvalgte grave. Det frem-
går, at kun et par kan placeres i per. IIIa, 18 grave tilhører sandsynligvis
per. IIIb, mens kun to med rimelighed kan dateres til per. IV:1. De øvrige
grave kan ikke begrænses til en enkelt af perioderne, men bl.a. de otte
grave, der stammer fra tidsrummet per. IIIb-tidlig per. IV:1, forstærker
indtrykket af, at gravpladsen fortrinsvis er benyttet i per. IIIb. Daterende
oldsagsformer forekommer med samme hyppighed i de udvalgte grave og i
jordfæstegravene (40). Grave fra per. IIIb og IV:1 har derfor lige mulighed
for at blive dateret, hvorfor de periodebestemte grave anses for repræsenta-

Datering Periode	Udvalgte grave	Udvalgte knoglebestemte grave
IIIa	1	1
IIIa?	1	1
IIIb	12	9
IIIb?	6	6
III?	2	2
III-tidl.IV	1	0
III-IV:1	5	1
IIIb-tidl.IV:1	7	7
Overg.III/IV:1	3	2
IIIb-IV:1	16	14
IIIb/IV:1 el.IV:1	2	0
Uvis datering	3	3

Fig. 4. De udvalgte graves datering indenfor ældre jernalders periodesystem.

Dating of the selected graves at Vogn.

tive for gravpladsens datering. Kun ca. en halv snes af gravpladsens samlede antal grave kan således stamme fra ældre romertid (41).

Mindst én af de ti ældre romerske grave skal placeres sent i per. IV:1, hvilket viser en mindre intens og måske diskontinuerlig anvendelse af gravpladsen i romertid. I det følgende skal der derfor fokuseres på fundene fra den senere del af per. IIIa til og med overgangen førromersk/ældre romersk tid, som formodes at repræsentere en ubrudt benyttelse af gravpladsen.

En éntydig absolut kronologi for sen førromersk jernalder i Danmark foreligger endnu ikke. Emnet indgår imidlertid i Hachmanns omfattende værk om den yngre førromerske kronologi i det nordlige Mellemeuropa og Skandinavien (42). Ifølge Hachmanns opfattelse er den yngre førromerske jernalder begyndt mellem 120 og 100 f.Kr. og ophørt senest i senaugustæisk tid (Ocatavianus Augustus ca. 31 f.Kr.-14 f.Kr.), hvilket skulle give et forløb på omtrent 120 år (43).

En nærmere undersøgelse af den absolutte kronologi i sen førromersk jernalder i Vestdanmark er foretaget af Bech (44). Ældre romertids begyndelse i Danmark defineres som tidspunktet for den første hjemlige produktion af fibler med tværtrådshage (45). Gennem en analyse af de typologisk ældste gruppe II-fiblers (Almgren 24 og 25) tidsstilling i Danmark (46), indkredses begyndelsen af ældre romertid i Slesvig-Holsten og Jylland til at have fundet sted indenfor første fjerdedel af 1. årh. e.Kr. (47).

Både Becker og Hvass behandler den absolutte kronologi i relation til per. IIIa og IIIb i Jylland. Becker mener, at per. IIIa har været af en vis længde omfattende mere end 100 år, og at forløbet skal lægges i tiden fra 2. årh. f.Kr. og frem til vor tidsregnings begyndelse (48). Per. IIIb derimod betegnes som en kortvarig overgangsfase til ældre romertid og placeres i årtierne omkring år 0 (49).

I sin bearbejdning af Hodde-bopladsen har Hvass iagttaget fire bebyggelsesstadier, der strækker sig fra begyndelsen af per. IIIa og frem til overgangen per. IIIb/ældre romertid (50). Ud fra Beckers kronologi tolker Hvass bosættelsen til i hvert fald at have omfattet 1. årh. f.Kr. og højst at have været 100-200 år (51).

Ud fra de anførte forfatteres syn på den absolutte kronologi kan man med rimelighed vurdere den kontinuerlige, førromerske anvendelse af Vogn-gravpladsen til at have strakt sig over 50 til 100 år.

Samtidige fund

Inden vi påbegynder analysen af materialet fra Vogn-gravpladsen vil det være naturligt at undersøge hvilke sociale forhold, der er iagttaget i forbindelse med andre samtidige fund. Oplysninger fra Vendsyssel ville i denne forbindelse være mest værdifulde, idet geografiske forskelle i samfundsstrukturen udmærket kan have eksisteret (52). Imidlertid er informationer af denne karakter begrænsede, og da der blot er tale om et vejledende indtryk af forholdene, er eksempler fra såvel hele Jylland som Fyn inddraget.

Det fremgår af tolkningen af henholdsvis byhøjene i Sydthy og de fynske gravpladser, at man skal forestille sig større geografiske områder organiseret i udvekslingsforhold hvor bl.a. fødevarer indgår (53). Forskel på husformerne mellem det vestlige og det østlige Sydthy forklares som en forskel i den grundliggende økonomi mellem de to områder repræsenterende eksempelvis fiskeri i vest og landbrug i øst. Afstanden mellem bopladserne er i de fleste tilfælde kun et par km, og den fastlåste placering af bebyggelsen gennem generationer antyder eksistensen af et fast vejsystem mellem landsbyerne, et udtryk for regelmæssig samfærdsel (54). Fund af importgenstande, som kendes fra hele landet, understreger kommunikationsmulighederne – også på regionalt plan.

Bopladsfundene tyder på, at de enkelte gårde har fungeret som selvstændige produktionsenheder beboet af en familie. I Hodde er hver gård med ét eller flere huse omgivet af et selvstændigt hegn med adgang både ind til et fælles frit område i midten af landsbyen og ud til de omgivende marker og enge (55).

Tilstedeværelsen af et rigt keramik- og stenmateriale i forbindelse med mange af gårdene kan opfattes som udtryk for alsidig aktivitet indenfor enheden og dermed for gårdenes selvstændighed.

Skelvoldene i agersystemerne er blevet opfattet som en opdeling af markerne i matrikler svarende til landsbyernes selvstændige gårdsenheder (56). Udelukkende praktiske begrundelser for skelvoldenes eksistens kan dog også tænkes (57). I forbindelse med udgravningen af to gårde ved Vorbasse blev fundet 18 kvindegrave samlet i tre adskilte grupper (58). De

tre gravpladser er samtidige og repræsenterer formodentlig hver sin gård (59).

Dokumentation for relationer mellem husstandene findes i landsbyfællesskabet. Landsbyens gårde har i Hodde været omgivet af et fælles hegn; det kan antages, at den åbne plads mellem husene har været fælleseje, ligesom det kendes fra den middelalderlige forte (60). I nogle tilfælde synes agersystemerne at være udlagt efter en bestemt plan (61), hvilket tyder på organisering og et vist samarbejde ved anlæggelse af markerne.

Større gravpladser benyttet af flere husstande, evt. en hel landsby, i fællesskab (f.eks. Møllegårdsmarken (62) og Slusegård (63)) viser, at der må have eksisteret et fællesskab på det sociale og det ideologiske plan.

Alders- og kønsdifferentiering kan næsten udelukkende undersøges i forbindelse med gravfund, hvor der også er foretaget osteologiske bestemmelser. Dette er ikke sket i forbindelse med de hidtidige undersøgelser, og det er således udelukkende overvejelser vedrørende social status, som kan refereres her. I Hodde kan i fase 3a, hvor landsbyen omfatter 53 huse fordelt på 27 anlæg, mindst to, eventuelt tre sociale lag identificeres (64). Ud fra bl.a. staldplads for større dyr, antallet af bygninger indenfor den enkelte enhed samt størrelsen af det bebyggede område, vurderes den enkelte gårds økonomiske formåen. På denne baggrund udskilles en stormandsgård, og det antydes, at besidderen har fungeret som organisator for landsbyen bl.a. i forbindelse med udlægningen af dens areal, som synes at have været fastlagt allerede ved den første bebyggelse (65). Foruden storgården findes to andre større gårde (66).

Tilsvarende sociale forskelle indenfor landsbyen mente Hatt at kunne iagttage ud fra hustyper og -størrelser på Nr. Fjand-bopladsen (67). Ved udgravning af husene fandtes kun i få tilfælde rester af båseskillerum, svarende til at kun ét eller enkelte huse ad gangen havde større stald med plads til kreaturer. Hatt antog, at folkene, der levede i langhusene med stald, har tilhørt én eller nogle få velhavende familier, som spillede en fremtrædende rolle i landsby-samfundet (68). I en nyere bearbejdning af materialet fra Nr. Fjand sætter Lewis imidlertid spørgsmålstegn ved Hatts tolkning (69). Blandt andet mener Lewis, at manglende eller få spor efter båseskillerum i langhuse kan skyldes, at staldenden af disse huse ikke har været nedgravet, hvorfor stolpehuller ikke er bevaret (70).

Ved tre af Overbygård-bopladsens beboelseshuse fra førromersk jernalder findes en stor jordgravet kælder (71). De tre forråds-kældre menes at indicere et økonomisk velfunderet befolkningslag (72). Den ene af kældrene har været udsat for brand, hvilket giver mulighed for at opnå et øjebliksbillede af indholdet, der bl.a. omfatter personlige og værdifulde sager som sværd og økser.

På Møllegårdsmarken kan de førromerske grave opdeles i fire grupper efter deres gravudstyr (73). Skønt osteologiske alders- og kønsbestemmel-

ser ikke foreligger synes i hvert fald en del af grupperingen at kunne tilskrives sociale statusforskelle i det førromerske samfund.

På en gravplads fra sen førromersk jernalder ved Tarm indeholdt 20 af de ialt 150 grave våben (74). Videre tolkning af fundet må imidlertid afvente en alders- og kønsbestemmelse af knoglerne (75).

Det exceptionelt rige gravudstyr på gravpladserne Kraghede og Langå samt måske den velhavende grav ved Try repræsenterer antagelig det øverste sociale lag i samfundet. På alle tre pladser fandtes bl.a. importerede romerske bronzer (76).

III PALÆODEMOGRAFISK ANALYSE

Demografi er studiet af en befolknings størrelse, struktur og vækst. Strukturen er bl.a. karakteriseret af befolkningens alders- og kønsfordeling. Det historisk demografiske studium af fortidens befolkninger kan ud fra kilde materialet opdeles i to grene. Dels den historiske demografi, der benytter sig af skrevne kilder, som imidlertid ikke er udfærdiget til demografiske formål; dels palæodemografien, hvor alle typer af relevante materialer inklusive forhistoriske skeletrester kan indgå i analysen, og som beskæftiger sig med praktisk talt hele menneskehedens historie (77).

I det følgende skal vi gennem en palæodemografisk analyse af de osteologisk bestemte grave fra Vogn-gravpladsen forsøge at få et indtryk af, hvad det er for en befolkningsgruppe, der er begravet her. Den døde populations størrelse og struktur søges klarlagt, og det vurderes på denne baggrund, hvorvidt begravelserne repræsenterer et samfund som helhed eller kun dele heraf. Ud fra disse forhold og kombineret med beregning af de demografiske komponenter gives sluttelig et bud på størrelse og struktur af den jernalderbefolkning, der levede og be gravede sine døde ved Vogn. Dette resultat, der bør opfattes som et kvalificeret forslag, vil indgå i den senere bedømmelse af det arkæologiske materiale.

Det må kraftigt understreges, at forsøg på at fastlægge den fortidige befolkningsstørrelse er en opgave behæftet med stor usikkerhed. En palæodemografisk analyse på forhistorisk skeletmateriale vil altid være vanskelig, og lettere bliver det ikke, når det drejer sig om brandgrave. Adskillige kriterier skal være opfyldt, og alligevel kan forvridning af data ikke undgås (78). Som anført af Acsádi og Neméskeri er nødvendigheden af den palæodemografiske forskning retfærdiggjort ved mangelen på andre kilder, der bidrager med information om befolkningsstørrelse og -struktur (79).

De følgende demografiske beregninger og resultater bør således betragtes som lidt af et eksperiment snarere end som den endelige sandhed om befolkningen fra Vogn.

Som tidligere anført udvalgte halvdelen af gravene fra Vogn statistisk tilfældigt med den hensigt at opnå en pålidelig stikprøve af den be gravede

befolkning til demografisk og arkæologisk bearbejdning. Knoglerne fra 13 grave manglede imidlertid. For at afgøre om det drejer sig om et tilfældigt udsnit af de gravlagte, blev der foretaget en sammenligning af gravudstyret fra de 13 grave med de øvrige 46 (80). Fordelingen af oldsagsformer synes ikke afgørende forskellig mellem de to grupper, og fraværet af de 13 grave ved en demografisk undersøgelse vil formodentlig ikke forvanske billedet af befolkningens struktur.

Af den halve snes grave, der antages at tilhøre ældre romertid er de fem jordfæstegrave, hvilket betyder, at kun 2-3 af de udvalgte brandgrave kan tilhøre denne periode. Det sparsomme antal romertidsgrave vil næppe påvirke indtrykket af befolkningens sammensætning i sen førromersk jernalder.

Vurdering af de gravlagtes alders- og kønsfordeling

Gennem en vurdering af alders- og kønsfordelingen skal det nu undersøges, hvorvidt de gravlagte individer på Vogn-gravpladsen repræsenterer samtlige det førromerske samfunds døde eller om kun et bestemt udsnit af dem er begravet her.

Ved den antropologiske bestemmelse af gravene er anvendt traditionelle metoder som beskrevet hos Krogman m.fl. (81) (82). De benyttede aldersgrupper ses i tabel 1, og den antropologiske bestemmelse af gravenes knogler er opført i appendix A.

Det fremgår af tabel 2 og 3, at alle ældre og begge køn er blevet begravet på gravpladsen. Dog, hvis man forestiller sig, at et samfund skulle have benyttet pladsen til alle sine døde, virker det lave antal børnebegravelser påfaldende. Således er kun ca. 20 % af de undersøgte individer yngre end 20 år. Ud fra forskellige kilder, der omfatter veldokumenterede forhistoriske og tidligt historiske gravpladser (83), anslåede beregninger af de forhistoriske kvinders fertilitet (84) samt historiske befolkningsstatistiske opgivelser (85), kan det forventes, at børn og unge gennemsnitligt tegner sig for mindst 60 % af de årlige dødsfald i et forhistorisk samfund. Underrepræsentation af især spæd- og småbørn, som det er iagttaget på Vogn, er imidlertid et udbredt fænomen på forhistoriske gravpladser (86). Forskelli-

Aldersgruppe	Alder
Infant	Under 1 år
Infans I	ca. 1-6 år
Infans II	ca. 7-13 år
Juvenilis	ca. 14-20 år
Adultus	ca. 21-40 år
Maturus	ca. 41-60 år
Senilis	over 60 år

Tabel 1. De anvendte aldersgrupper.

The age grouping employed.

Aldersgruppe	Antal	%
Infant	1	2.2
Infans I	6	13.1
Infans II	0	0
Juvenilis	2	4.5
Ung/Voksen	1	
Adultus	17	44.0
Maturus	14	36.2
Voksen	5	
Ubestemt	1	
Ialt	47	100%

Tabel 2. Individernes aldersfordeling i de 46 knoglebestemte grave fra Vogn.

The age distribution of individuals in the 46 bone-determined Vogn graves.

Aldersgruppe	♂	♂?		♀	♀?	♂+♂?	♀+♀?	?	Sum
Adultus	5	1		7	1	6	8	3	17
Maturus	1	0		2	4	1	6	7	14
Voksen	0	0		0	0	0	0	5	5
Ialt	6	1		9	5	7	14	15	36

Tabel 3. Kønsfordelingen mellem de 36 voksne i de knoglebestemte grave.

The sex distribution of the 36 individual adults in the 46 bone-determined Vogn graves.

ge forklaringer på forholdet kan foreslås: 1) Udgraveren har overset de små barnegrave. 2) Børnene er begravet udenfor pågældende gravplads. 3) Barneskeletter opløses lettere end voksenskeletter p.g.a. knoglernes relativt større organiske og mindre uorganiske indhold. 4) Udsætning af spæd- og småbørn er foregået som led i børnebegrænsningen (87). 5) Drab og udsætning af børn i overensstemmelse med den gældende ideologi (88). Eftersom Vogn er en vel- og totaludgravet plads med gode bevaringsforhold for brændte ben kan det udelukkes, at pkt. 1 og pkt. 3 har påvirket den iagttagne aldersfordeling på afgørende måde. En eller flere af de øvrige faktorer kan imidlertid udmærket have været i funktion.

Af tabel 3 fremgår, at halvt så mange mænd som kvinder er registreret i materialet. Men da omkring en tredjedel af skeletterne ikke kan kønsbestemmes, kan det udmærket tænkes at fortrinsvis mænd findes blandt disse. Den osteologiske metode anvendt på brændte knogler tillader kun kønsbestemmelse af individer med yderst kvindelige eller yderst mandlige træk. Hvis mændene fra Vogn gennemsnitligt har haft knapt så robust formede ansigtsknogler kan de være vanskelige at kønsbedømme og bliver underrepræsenteret i den kønsbestemte gruppe. Den observerede kønsskævhed kan således være metodisk begrundet ligesom også materialets ringe størrelse kan være en årsag. Der kan iagttages stor variation i kønskvoten blandt såvel vestsvenske senfæromerske pladser som blandt danske romertidspladser med ubrændte skeletter (89), og et generelt mønster i kønsfor-

delingen kan ikke iagttages. Udfra de foreliggende data er der ikke basis for at gå imod den mest sandsynlige antagelse, at lige mange mænd og kvinder har levet, er døde og er blevet begravet på en plads som Vogn, hvor begge køn er forholdsvis velrepræsenterede.

Meget tyder på, at alle personer, der døde i en voksen alder, blev begravet på den fælles gravplads. Det være sig ældre og yngre voksne samt begge køn. Desuden viser variationen i de voksnes gravudstyr, at pladsen har været benyttet af flere sociale lag og ikke blot har været forbeholdt en snæver f.eks. velhavende gruppe. Anderledes forholder det sig imidlertid med børnebegravelserne, idet langt fra alle døde børn er begravet på pladsen. Deres aldersmæssige spredning samt den kendsgerning, at alle er medgivet mindst ét bikar – de ældre børn endog metalgenstande – kan antyde, at de begravede børn har tilhørt familier med en højere social status.

Sammenholdes disse oplysninger med vor viden om perioden iøvrigt virker det mest sandsynligt at antage, at gravpladsen ved Vogn har været benyttet af en sammensat befolkningsgruppe, der f.eks. kunne være et landsbysamfund. Denne tolkning skal danne udgangspunkt for de følgende beregninger.

Korrigeret af aldersfordelingen for børn

Til beregning af den levende befolknings størrelse og struktur må antallet af døde børn og deres aldersfordeling kendes. De begravede børn på Vogn-gravpladsen udgør formodentlig kun en brøkdel af de døde. Med udgangspunkt i oplysningerne om de begravede børn søges antallet og aldersfordelingen af de døde børn beregnet.

Først skal aldersfordelingen korrigeres. Mangelen på 7-13 årige anses for at være tilfældig og betinget af det generelt lave antal barnegrave. Udfra andre skeletserier synes det rimeligt at fastlægge antallet af dødsfald blandt større børn (infans II) til omkring $2/3$ af antallet af døde unge (juvenilis) (90).

Korrigeret for underrepræsentation af begravede spædbørn er ligeledes nødvendig. I den forhistoriske befolkning har antallet af børn, der døde i løbet af det første leveår, været temmelig stort. Dels er det første år efter fødslen en sårbar alder overfor diverse sygdomme og infektioner, dels er det denne aldersgruppe, der eventuelt sættes ud (91). Brothwell viser, udfra såvel forhistoriske og historiske som moderne relevante skeletserier, at antallet af døde under 1 år bør udgøre mellem én og tre fjerdedele af det totale antal børn og unge (92). På Vogn er kun $1/9$ af de begravede 0-20 årige spædbørn. For at opnå et sandsynligt tal for spædbarnsdødeligheden korrigeres ved at tilføje 8,63 individer, således at 0-1 årige udgør 50 %, hvilket er gennemsnitsværdien for Brothwell's opgivelser (tabel 4). (93).

Aldersgr.	Antal	%
Infant	9.66	50.0
Infans I	6.15	31.8
Infans II	1.4	7.4
Juvenilis	2.11	10.9
Total	19.32	100.1

Tabel 4. Aldersfordelingen mellem de døde børn og unge efter at antallet af infant og infans II er korrigeret.

Age distribution of children and young people after correction for the number of infant and infans II.

Aldersgr.	Antal A	%	Antal B
Infant	9.7	52.7	30.2
Infans I	6.2	33.7	19.3
Infans II	1.4	7.6	4.4
Juvenilis	1.1	6.0	3.4
Total	18.4	100.0	57.3

Tabel 5. A: Aldersfordelingen af døde børn under 16 år. B: Aldersfordelingen af døde børn, hvor antallet er beregnet på grundlag af det gennemsnitlige antal fødsler.

A: Age distribution of dead children younger than 16 years. B: Age distribution of dead children, in which the number is based on the average number of births.

Det kan beregnes, hvor mange børn, der døde mens Vogn-gravpladsen var i brug, hvis det skønnes, hvor mange børn samfundets kvinder tilsammen har født, og det forudsættes, at befolkningens størrelse i perioden er forblevet den samme. Går man ud fra, at det gennemsnitlige antal fødsler pr. kvinde er relateret til den gennemsnitlige levealder for kvinder, der er fyldt 16 år, er et rimeligt skøn, at der i gennemsnit er født 5 børn pr. kvinde (94). Antallet af levendefødte i Vogn-samfundet vil da ialt være 96 (5 fødsler \times 19,1 kvinder).

En stationær befolkningsmodel, der er den bedst egnede for historiske data, indebærer, at antallet af fødsler svarer til antallet af dødsfald hvert år, og at befolkningens størrelse og aldersstruktur forbliver uændret (95). Antages det, at alle kvinder føder børn, vil hver kvinde i gennemsnit skulle føde 2 børn, som når fødedygtig alder. På Vogn vil 38,2 børn (2 for hver af de 19,1 kvinder) nå denne eller højere alder. Det betyder, at 57,3 børn (95,5 levendefødte – 38,2, der overlever barndommen) er døde inden de fylder 16 år. I tabel 5b er antallet af døde børn i de enkelte aldersklasser korrigeret, så det samlede antal er 57,3.

Den korrigerede aldersfordeling for alle Vogn-befolkningens døde, både børn og voksne, ses i tabel 6. Ifølge de estimerede værdier har lidt mere end 60 % af dødsfaldene ramt børnene og de unge, hvilket er i overensstemmelse med forventningerne for et forhistorisk samfund (se s. 00-00) (96).

Vogn-befolkningens størrelse og aldersmæssige sammensætning

Via korrigeret af data er der opnået et sandsynligt udtryk for dødeligheden i de forskellige aldre på Vogn (tabel 6). Udfra dette konstrueres overlevelsestavlen, som er afbildet i tabel 7, med henblik på beregning af den levende befolknings størrelse og struktur (97).

Aldersgr.	Antal	%
Infant	30.2	31.4
Infans I	19.3	20.1
Infans II	4.4	4.6
Juvenilis	4.5	4.7
Adultus	20.7	21.5
Maturus	17	17.7
Total	96.1	100.0

Tabel 6. Korrigeret aldersfordeling for alle Vogn-befolkningens døde.

The corrected age distribution for all the dead of the Vogn population.

Befolkningsstørrelsen kan beregnes ud fra formlen $P = k + \frac{D \cdot e}{t}$, hvor P er den gennemsnitlige befolkningsstørrelse i tidsrummet t, k er en korrektionsfaktor på 10 % af brøken, D er befolkningens totale antal døde i tidsrummet t, e: er den forventede livslængde ved fødslen (98), og t er det tidsrum, hvor gravpladsen var i brug (99). Det totale antal døde i den førromerske periode udregnes til at have været 225 (100, 101). Da længden af de senførromerske perioder ikke kan fastsættes nøjagtigt (s. 00), opereres med førromersk benyttelse af gravpladsen i henholdsvis 50, 75 eller 100 år.

Befolkningsstørrelsen beregnes efter ovenstående formel til at være henholdsvis 89, 59 eller 45 individer svarende til en førromersk anvendelse af gravpladsen i 50, 75 eller 100 år (102).

Overlevelseskurven, som er afbildet i figur 5, konstrueres ud fra overlevelsestavlen og tjener som grafisk model for en stationær befolkning (103).

Aldersgr.	Dx	dx	lx	qx	Lx	Tx	e_x^o
Infant	30.2	31.4	100	0.31	84.3	1796	17.96
Infans I	19.3	20.1	68.6	0.29	351.3	1712	24.95
Infans II	4.4	4.6	48.5	0.09	323.4	1360	28.05
Juvenilis	4.5	4.7	43.9	0.11	290.9	1037	23.62
Adultus	20.7	21.5	39.2	0.55	569.0	746.0	19.03
Maturus	17.0	17.7	17.7	1.00	177.0	177.0	10.00

Tabel 7. Vogn-befolkningens levealder beregnet ud fra de korrigerede data.

Dx: Antal døde indenfor aldersgruppe x.

dx: Dødeligheden indenfor aldersgruppe x.

lx: Det relative antal personer, der har nået alderen x.

qx: Dødssandsynligheden for aldersgruppe x.

Lx: Det totale antal år levet i aldersgruppe x.

Tx: Det totale antal år, som kan leves af personer i aldersgruppe x.

e_x^o : Forventet middellevetid i aldersgruppe x.

Survival table for the Vogn population calculated on the basis of the corrected data.

Dx: Number of dead within the age category x.

dx: The mortality within the age category x.

lx: The relative number of persons, who have attained the age of x.

qx: The death probability within age category x.

Lx: The total number of years lived within age category x.

Tx: The total number of years which could be lived by persons within age category x.

e_x^o : Expected average life within age category x.

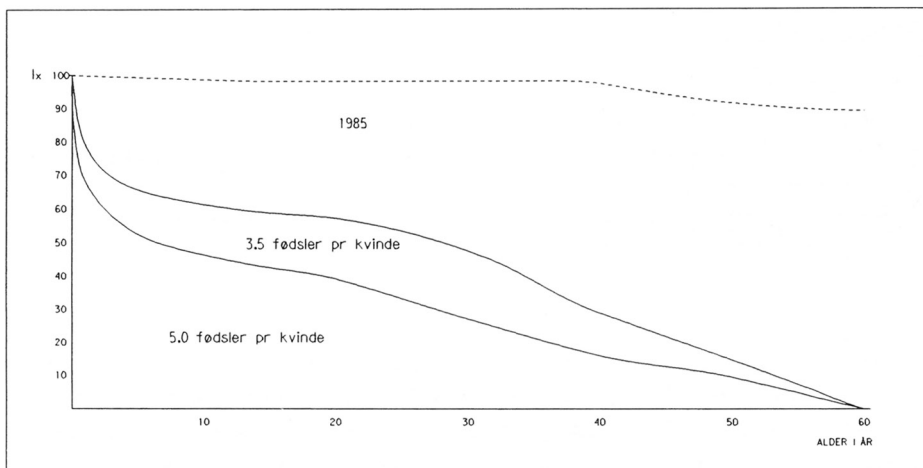

Fig. 5. Overlevelseskurve for Vogn-befolkningen, sammenlignet med forholdene i Danmark i 1985.
Survival curve for the Vogn population.

Der er afbildet en kurve for henholdsvis 5 og 3,5 fødsler pr. kvinde. Til sammenligning er kurven for Danmarks befolkning i 1985 indtegnet (104). Arealet under overlevelseskurven repræsenterer den levende befolkning på et givent tidspunkt, og der fås et indtryk af de enkelte aldersgruppers størrelse. Den eksakte aldersstruktur for den forhistoriske befolkning er givet i overlevelsestavlens L_x -værdier (105). Heraf fremgår, at børn under 1 år udgør omtrent 5 % af den levende befolkning, de 1-6 årige tegner sig for knap 20 %, de 7-13 årige for 18 % og de unge (14-20 årige) for 16 % (tabel 8). Størst er gruppen unge voksne (21-40 årige), hvortil knap 32 % af befolkningen hører, mens kun omkring 10 % af personerne er over 40 år (106). Det absolutte antal personer i hver aldersklasse kan herefter beregnes for hver af de tre tidligere angivne befolkningsstørrelser (tabel 8).

Der skal afslutningsvis mindes om, at overlevelsestavlen og -kurven er konstrueret på basis af delvis estimerede værdier. Således er antallet af døde spædbørn samt det gennemsnitlige antal barnefødsler pr. kvinde skønnet ud fra andre kilder end Vogn.

Aldersgr.	%	P=89	P=59	P=45
Infant	4.7	4	3	2
Infans I	19.6	17	11	9
Infans II	18	16	11	8
Juvenilis	16.2	15	9	7
Adultus	31.7	28	19	14
Maturus	9.9	9	6	5
Total	100.1	89	59	45

Tabel 8. Beregning af den levende Vogn-befolknings størrelse og struktur. P = den samlede befolkning, vurderet efter en bebyggelsesvarighed på henholdsvis 50, 75 og 100 år.

Size and structure of the living Vogn population.

IV ANALYSE AF DET ARKÆOLOGISKE MATERIALE

Gennem de osteologiske bestemmelser og den palæodemografiske analyse har vi nu dannet os et indtryk af den levende Vogn-befolknings køns- og alderssammensætning samt dens størrelse. Det er sandsynliggjort, at gravpladsen har været benyttet af en befolkning svarende til en landsby, og i det følgende skal det undersøges hvilke sociale forskelle, man har levet med og har markeret i samfundet ved Vogn.

Analysematerialet består af gravform og gravudstyr. Hvad angår gravform er der på Vogn-gravpladsen kun to muligheder: urnebrandgrube, hvor ligbålsresterne er fyldt i en urne, eller brandgrube, hvor disse rester ligger spredt i hele gravgruben. Gravudstyret derimod varierer betydeligt i art og mængde og udgør derfor det primære datagrundlag i analyserne.

For at opnå så alsidig en belysning af forholdene som muligt er en række forskellige analysemetoder taget i anvendelse. Det drejer sig om såvel arkæologisk set traditionelle undersøgelsesmåder som nyere, EDB-baserede metoder.

Det arkæologiske materiale udgøres først og fremmest af de udvalgte grave, men for at øge materialets størrelse og udsagnetens værdi inddrages undertiden de 14 supplerende grave.

Gravudstyrets art og forekomst

Gravudstyret omfatter 21 forskellige oldsagsformer, der sammen med urne optræder som attributter (variabler) i analyserne (appendix B). Kun formen fingerring inddeles yderligere ud fra råmaterialet. Desuden skelnes i visse sammenhænge mellem hele skjoldbuler i modsætning til forekomsten af skjoldbulenitter alene.

De 23 af disse 24 attributter samles ud fra funktionskriterier i ti grupper. Attributtet ildbuk udelades helt af denne gruppering, eftersom der kun er registreret et enkelt eksemplar. Der arbejdes på henholdsvis attribut- og gruppeniveau, afhængigt af hvad der er mest hensigtsmæssigt i den pågældende analyse.

Antallet af grave, hvori de enkelte attributter optræder er i tabel 9 vist for henholdsvis »udvalgte« og »alle« grave. Bikar er ikke medtaget, idet de – på nær en enkelt grav – findes i samtlige grave.

Tilføjelsen af de supplerende grave synes ikke i nævneværdig grad at ændre forekomsten af de enkelte attributter i gravene. Der er lidt flere urnebrandgruber blandt de supplerende grave end blandt de udvalgte, ligesom der i forholdsmæssigt flere af de supplerende grave findes skjoldbulenitter.

Typemæssigt enestående og ikke medregnet i tabel 9 er den lille svajede jernkniv fundet i barnegraven fund 32 (figur 6). Dens funktion kan dårligt

Fig. 6. Svajet jernkniv fra barnegrav (nr. 32) 2:3.

Sketch of small curved iron knife from the child's grave find 32. 2:3.

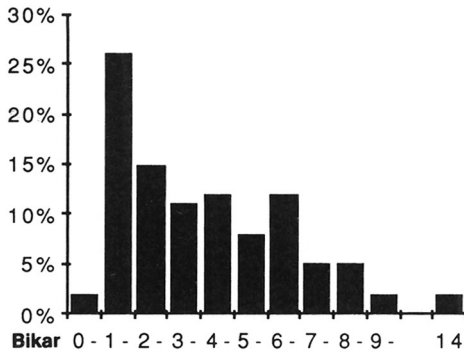

Fig. 7. Antallet af bikar i de udvalgte grave. Gravenes antal udtrykt i %.

Histogram showing the percentages of selected graves with different numbers of accessory vessels.

Type	Udv.grave		Alle grave	
	Antal	%	Antal	%
Urne	17	28.8	28	38.4
Bikar	58	98.3	72	98.6
Ildbuk	0	0	1	1.4
Fibula	11	18.6	15	20.6
Bæltering	6	10.2	9	12.3
Remspænde	2	3.4	3	4.1
Remendedop	4	6.8	5	6.9
Rembeslag	7	11.9	7	9.6
Bælteknop	1	1.7	1	1.4
Bennål	3	5.1	3	4.1
Bronze fingerr.	5	8.5	7	9.6
Guld fingerring	0	0	1	1.4
Perle	2	3.4	2	2.7
Ligeægget kniv	32	54.2	44	60.3
Halvmånef.kniv	6	10.2	8	11.0
"Saks"	2	3.4	2	2.7
Pincet	1	1.7	1	1.4
Syl	2	3.4	2	2.7
Synål	2	3.4	2	2.7
Sværd+skede	4	6.8	6	8.2
Spydspids	4	6.8	5	6.9
Skjoldbule	1	1.7	2	2.7
Skjoldb.nitte	1	1.7	3	4.1
Spore	0	0	1	1.4

Tabel 9. Antallet af grave med det anførte gravudstyr (attributter).

Number of graves with occurrence of individual attributes.

Antal lærkar	Udv.grave		Alle grave	
	Antal	%	Antal	%
0	1	1.8	1	1.4
1	15	25.8	16	22.2
2	9	15.5	9	12.5
3	6	10.3	6	8.3
4	7	12.1	9	12.5
5	5	8.3	7	9.7
6	7	12.1	11	15.3
7	3	5.2	4	5.6
8	3	5.2	5	6.9
9	1	1.7	1	1.4
11	0	0	1	1.4
12	0	0	1	1.4
14	1	1.7	1	1.4

Tabel 10. Antallet af grave med det anførte antal lærkar.

Number of graves with occurrence of the different numbers of pottery.

sidestilles med de store ligeæggede arbejdsknives, og den lille kniv indgår derfor heller ikke i analyserne, medmindre andet er nævnt. En tilsvarende kniv er ikke iagttaget i den gennemgåede litteratur.

Fordelingen af bikarrenes antal i gravene er opført i tabel 10 og afbildet i histogram-form i figur 7. Almindeligst er grave med ét bikar, mellem 9 og 14 bikar ses sjældent, i én grav er der ikke medgivet bikar.

Udbredelse på gravpladsen

Det skal nu undersøges, hvorledes gravene fordeler sig på gravpladsen, og hvorledes grave med bestemte attributter er placeret i forhold til hinanden. Ved vurderingen af udbredelseskortene må der tages hensyn til, at en del af gravnumrene fra de tidligste udgravninger ikke kan relateres til planen med sikkerhed. Det heraf opståede relativt fundtomme område i midten af den østlige gravpladsdel er således et moderne fænomen, og der ses bort herfra i den arkæologiske bedømmelse (107).

Af gravenes fordeling i figur 3 fremgår, at der ved en gravs anlæggelse og placering på pladsen er taget hensyn til allerede eksisterende grave. Dette tyder på, at gravene i jernalderen har været markeret på jordoverfladen.

En tidsmæssig gruppering af gravene på gravpladsen – f.eks. en horisontal kronologisk udvikling – kan ikke konstateres. Periode IIIb-gravene, der dominerer billedet fuldstændigt, findes spredt over hele området. De to grave, der antages at tilhøre per. IIIa, befinder sig forholdsvis langt fra hinanden, og de ialt 10 grave, som kan dateres til overgangen per. IIIb/IV:1 eller per. IV:1, ses ligeledes at være tilfældigt fordelt på pladsen – end ikke en tilknytning til jordfæstegravene i det sydlige hjørne kan iagttages.

Udover at afspejle en tidsmæssig udvikling kan gravenes rumlige placering på gravpladsen være socialt betinget og have en symbolsk betydning. Grupperinger i klynger efter alder, køn, slægt, status etc. kan tænkes. Gravenes fordeling på gravpladsen virker imidlertid ensartet og bevidst anlagte gravklynger er ikke konstateret. Opsplitningen i den østligste del af gravpladsen kan som ovenfor nævnt skyldes udgravningsmæssige forhold, og der synes ikke at være grundlag for at opfatte gravpladsen som andet end en sammenhængende helhed.

Af figur 8 fremgår, at de forskellige aldersklasser er begravet side om side og over hele gravpladsen. I figur 9 er henholdsvis osteologisk og arkæologisk kønsbestemte grave markeret. Den arkæologiske kønsbestemmelse baseres på analyser af gravgodset, som skal omtales senere i artiklen. Hvis udelukkende de osteologiske bestemmelser tages i betragtning ses de fleste af kvindegravene placeret på den sydlige del af gravpladsen, mens de fleste af mandsggravene findes på den nordlige del. Inddrages de arkæologiske

- △ = < 20 ÅR
- ◻ = ADULTUS (ung voksen) (excl fund 3)
- ◻ = SEN ADULTUS-MATURUS (ældre voksen) (excl fund 51)
- = VOKSEN (excl fund 8 og 9)

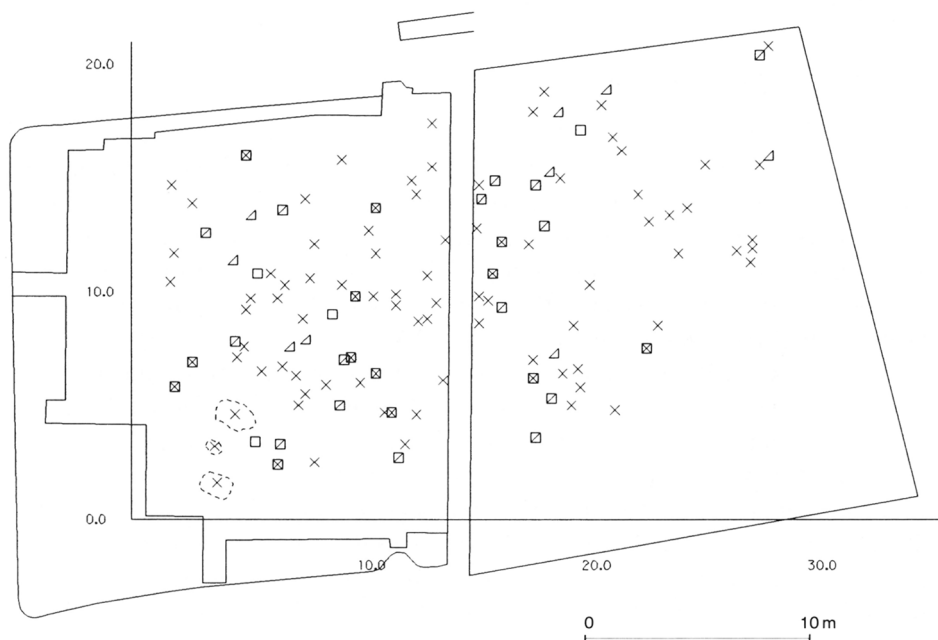

Fig. 8. Fordelingen af aldersgrupperne på gravpladsen.

Plan of the Vogn cemetery. Age of occupants.

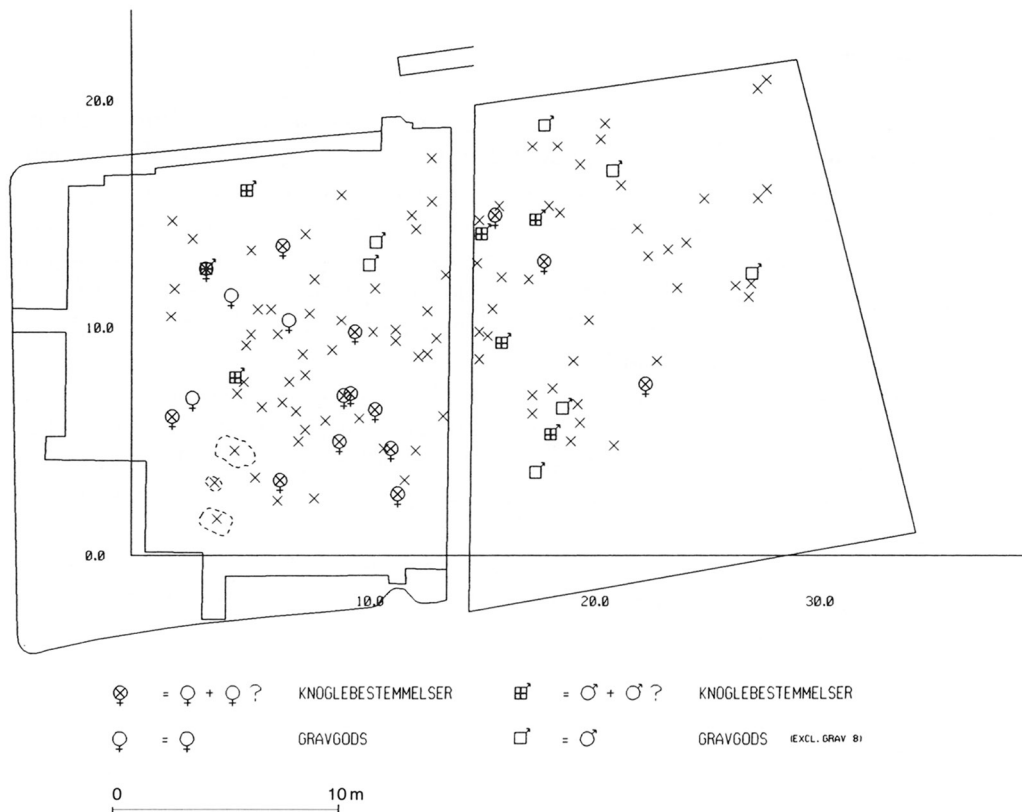

Fig. 9. Fordelingen af mænd og kvinder på gravpladsen.

Plan of the Vogn cemetery. Sex of occupants.

bestemmelser forstærkes billedet. Enkelte individer af det modsatte køn findes dog på de respektive gravpladshalvdele.

Urnebrandgruber forekommer over hele pladsen, og der ses heller intet udbredelsesmæssigt mønster, hvad angår den anvendte urnetype.

Fingerring ser ud til at være begrænset til den vestlige del af gravpladsen (figur 10), hvorimod fibula findes i alle områder. De to perlefund er gjort i et par nabograve, hvilket måske afspejler en forbindelse mellem de gravlagte? Forekomsten af bennåle er fåtallig og spredt.

Bælteudstyr findes i grave over hele gravpladsen, dog med tyngdepunkt i den sydlige del. Rembeslag og remendedop forekommer kun i syd (figur 10).

De ligeæggede knive viser en ligelig fordeling over hele pladsen, mens halvmåneformede knive fortrinsvis optræder på den centrale del.

Der er en tendens til, at de egentlige våbengrave med sværd, evt. spyd og skjoldbule koncentrerer sig på pladsens midte og mod nordvest (fig. 11).

Skelnes mellem de grave, der kun indeholder sværd og eventuelt spydspids, og de, der tillige rummer en skjoldbule, ses, at de to veludstyrede grave (fund 21 og 35) ligger nær sammen, og de fire øvrige grave (fund 8, 29, 62 og 63) ligger i en halvcirkel omkring dem. En sammenhæng mellem våbenkombinationen og den begravedes alder, som det er foreslået i forbindelse med andre gravpladser (108), kan afvises på Vogn, idet der blandt begge grupper findes såvel unge som ældre voksne. Statusforskelle kan tænkes at have haft betydning, ligesom en kronologisk betinget ændring i gravskik indenfor per. IIIb, hvor antallet af våben, der nedlægges i graven, reduceres, heller ikke kan udelukkes.

Den perifere udbredelse af grave, der kun indeholder skjoldbulenitter, er i overensstemmelse med forholdene omtalt i forbindelse med de egentlige våbengrave. Alle tre grave ligger på den nordlige gravpladsdel. Udbredelsen af de få grave, der indeholder redskaber, viser ingen antydning af gruppering.

Antallet af lerkar i voksengrave viser en ligelig fordeling uden tendenser til gruppering af grave med flere eller færre kar i bestemte områder af

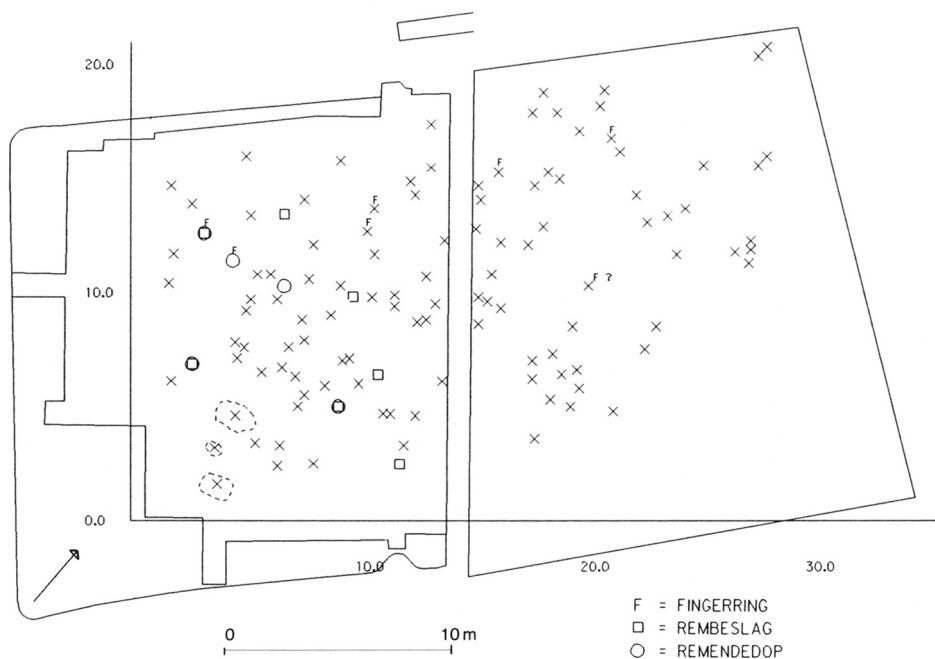

Fig. 10. Fordelingen af udvalgte genstande på gravpladsen.
Distribution of fingerrings and belt fittings on the cemetery.

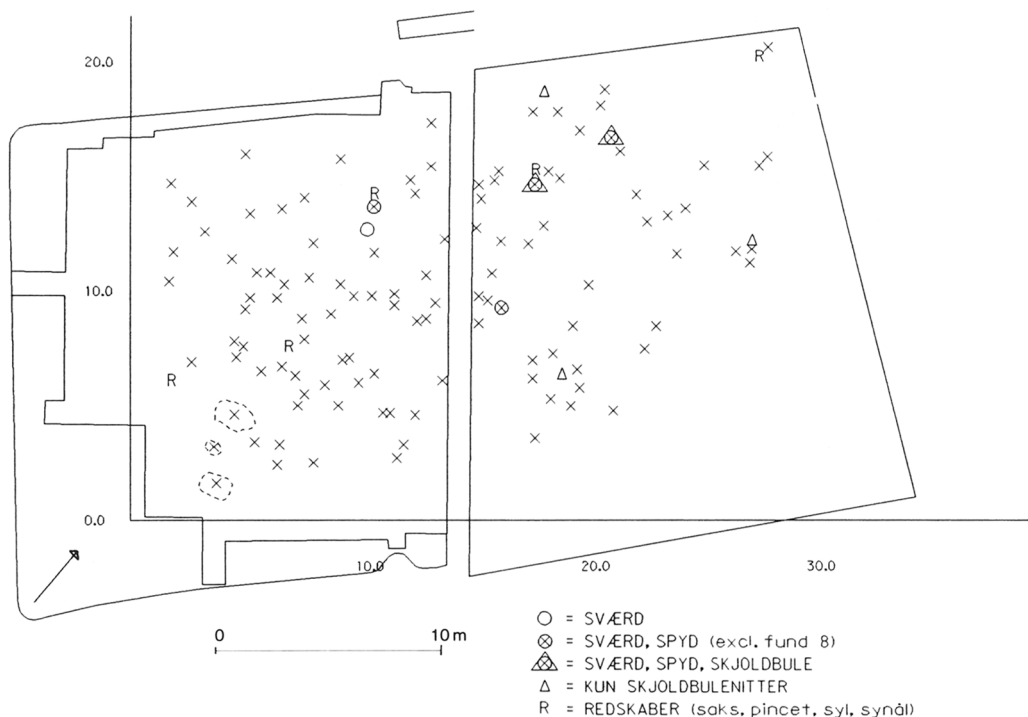

Fig. 11. Fordelingen af våben og redskaber på gravpladsen.

Plan of the Vogn cemetery. Occurrence of weapons and implements.

pladsen. Ved vurderingen er ikke medtaget grave med individer under 20 år, eftersom der i disse i gennemsnit er nedlagt færre lerkar end i voksengrave (109), hvorved alderspektet kan sløre eventuelle andre mønstre.

Det kan konkluderes, at gravenes placering, de gravlagtes alder og køn samt gravattributterne ikke viser egentlige koncentrationer i deres udbredelse på gravpladsen, men dog i nogle tilfælde en mere eller mindre tydelig tendens til gruppering i bestemte områder. Der anes dog en kønsopdeling af gravpladsen, hvor kvinderne fortrinsvis begravnes i syd og mændene fortrinsvis i nord. Bennåle og bælteudstyr har et tyngdepunkt i syd, hvor også de to perlefund ligger – tæt sammen. Fingerringe synes fortrinsvis at befinde sig på den vestlige del af gravpladsen, mens halvmåneformede knive optræder centralt. Våbengravene centrerer sig i den midterste til nordvestlige del af gravpladsområdet.

Attributter og alder

I figur 12 og 13 er afbildet en række histogrammer, der viser, hvor mange procent af individerne i en alderskategori, der er begravet i urne samt hvor mange der er medgivet de forskellige former for gravudstyr. Procenterne skal på grund af den begrænsede datamængde vurderes med forsigtighed, og det absolutte antal grave er anført på søjlerne.

Det fremgår af histogrammerne, at udover bikar, som er nedlagt i alle grave, er aldersgruppen 0-6 årige (infans I) normalt ikke medgivet nogen form for dragtudstyr, redskaber eller andet. Den tidligere omtalte lille svajede jernkniv fundet i graven hos et femårigt barn er en undtagelse.

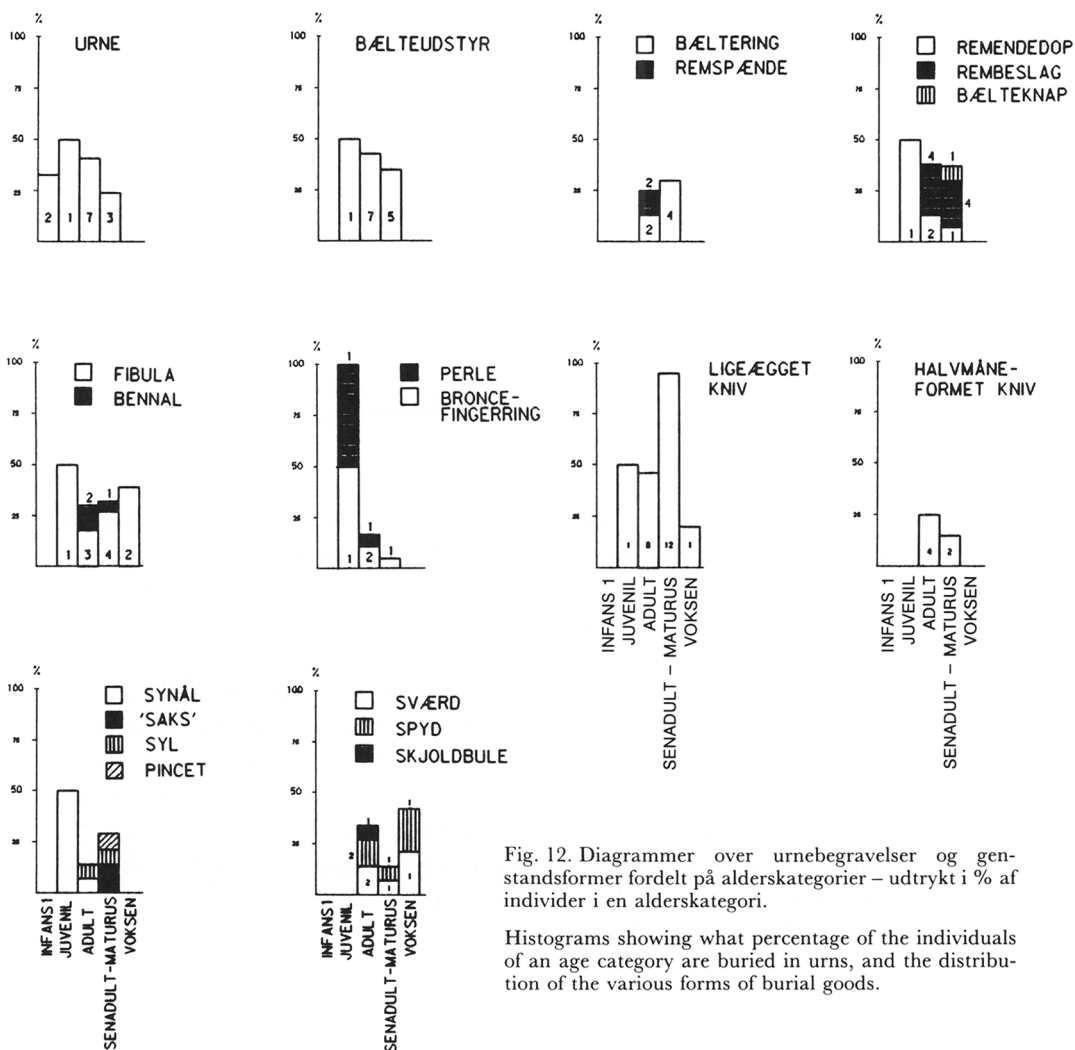

Fig. 12. Diagrammer over urnebegravelse og genstandsformer fordelt på alderskategorier – udtrykt i % af individer i en alderskategori.

Histograms showing what percentage of the individuals of an age category are buried in urns, and the distribution of the various forms of burial goods.

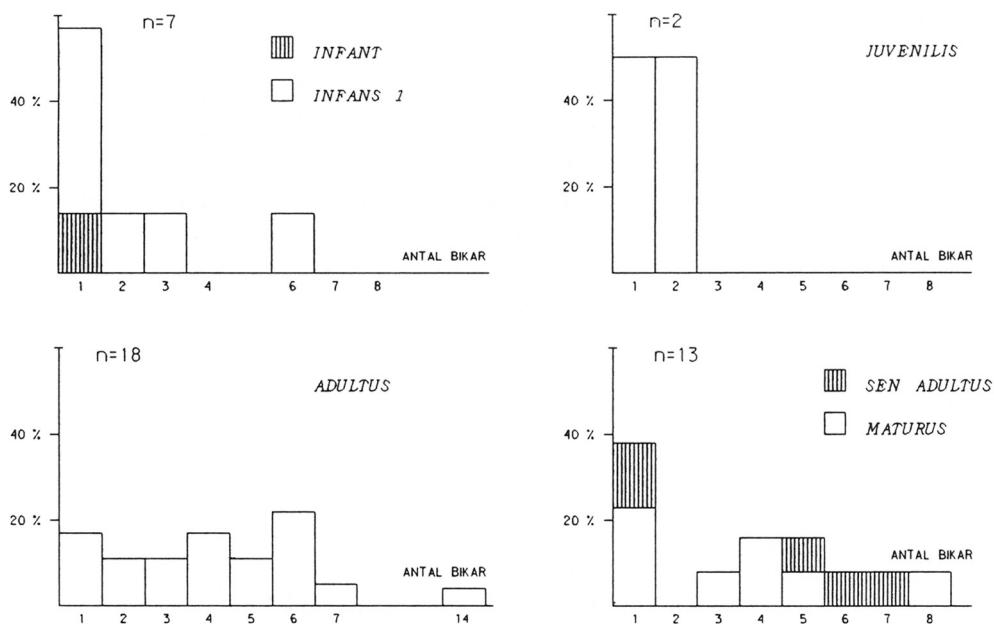

Fig. 13. Antallet af bikar i grave, der repræsenterer de forskellige alderskategorier, udtrykt i %.

Histograms relating the number of pots to the percentage of individuals in the various age categories.

Børnene har fortrinsvis været begravet med ét bikar, men op til 6 kar er registreret (fig. 13). Benyttelse af urne ved gravlæggelsen er foretaget med samme hyppighed som gældende for de øvrige aldersklasser (fig. 12a).

Der er kun registreret to begravelser af unge, 14-20 årige personer (juvenilis). Indholdet i disse grave kan ikke anses for repræsentativt for aldersgruppen, hvorfor blot de tilstedeværende genstande skal nævnes, uden at manglende oldsagsformer kommenteres. Remendedop, fibula og visse smykker som perle og broncefingerring er indgået i de unges udstyr. Ligeægget kniv og synål er tillige registreret. Kun henholdsvis et og to bikar er fundet i gravene. Urne er anvendt i samme udstrækning som for de øvrige aldersgrupper.

På nær den lille svajede jernkniv synes der ikke at være oldsagsformer, som er forbeholdt børn og/eller unge. Derimod er registreret en del genstande, som kun findes i voksengrave, heriblandt våben. Eftersom der kun er to grave fra aldersgruppen juvenilis, kan en nedre aldersgrænse for voksenudstyret ikke fastlægges.

Der synes ikke at være forskel på gravgodset hos ældre og yngre voksne. Den begrænsede datamængde taget i betragtning kan en lidt hyppigere forekomst hos ældre voksne af ligeægget kniv samt af kun et enkelt bikar ikke give anledning til differentiering.

Det kan konkluderes, at det analyserede materiale viser en øgning i gravudstyret fra infans I til juvenilis. De manglende infans II-grave forhindrer imidlertid en præcisering af hvornår og hvorledes denne statusændring finder sted. De få grave af juvenilis-gruppen begrænser ligeledes mulighederne for at iagttage ændringer ved overgangen fra ung til voksen. At dømme efter forekomsten af dragt- og smykkeudstyr sker denne statusændring – i al fald for kvindernes vedkommende – før eller omkring de 17-18 år (110).

Attributter og køn

Grave, der indgår i dette afsnit omfatter dels osteologisk kønsbestemte grave, dels – for at supplere antallet – våbengravene, der antages at indeholde mænd.

I tabel 11 er fordelingen af attributter i gravene opført. Der er lige mange grave af hvert køn, og tallene kan derfor umiddelbart sammenlignes. Det fremgår, at antallet af urnebrandgruber er dobbelt så stort hos kvinder som hos mænd. Bæltering findes i tre kvindegrave, men kun i en enkelt mandsgrav. Rembeslag optræder fem gange i kvindegrave og er ikke fundet hos mænd. Halvanden gang så mange ligeæggede knive er fundet i forbindelse med mandlige som kvindelige individer. Våben er ikke fundet i en eneste osteologisk bestemt kvindegrav. Derimod er to af de i alt ni registrerede våbengrave blevet knoglebestemt til mænd. De øvrige attributter er enten for sparsomt repræsenterede, eller også viser de sig ikke kønsspecifikke.

I figur 14 er vist et histogram, der afbilder det procentuelle antal grave med de forskellige antal bikar for hvert af kønnene. Heller ikke her kan der iagttages en afgørende forskel. Det kan blot konstateres, at der blandt mandsgravene findes én med et særligt stort antal bikar, og at dette ikke er iagttaget blandt kvindegravene.

Antal	Køn	Urne	Fibula	Bennål	Bæltering	Remspænde	Remmededop	Rembeslag	Bælteknop	Fingerring	Perle	Ligeægget kniv	Halvmånef. kniv	"Saks"	Pincet	Syl	Synål	Våben	Spore	Bikar	
8	F	4	2	1	1	0	1	3	0	1	0	4	1	1	0	0	0	0	0	0	8
5	F?	2	2	0	2	0	0	2	0	0	0	3	1	0	0	0	0	0	0	0	5
12	M	3	2	0	1	0	0	0	1	3	0	10	3	1	1	1	1	9	0	11	
1	M?	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	
17	?	2	2	2	3	2	3	2	0	2	2	11	2	0	0	1	0	0	0	17	

Tabel 11. Antallet af grave med det anførte gravudstyr. Tabellen omfatter grave, hvor den døde køn er bestemt ved en osteologisk undersøgelse eller gennem forekomst af våben.

Number of sex-identified graves with occurrence of the various attributes. The sexed graves comprise osteologically investigated graves and weapon graves (see text).

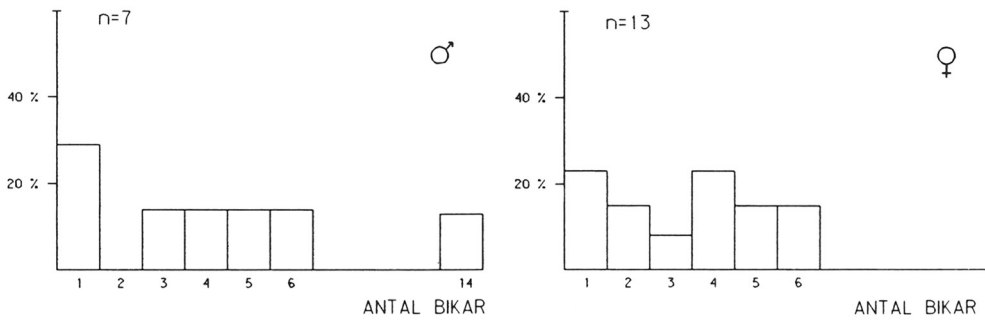

Fig. 14. Antallet af bikar i mands og kvindegrave, udtrykt i %. n = samlede antal.

Histograms relating number of accessory vessels to the percentage of men and women respectively.

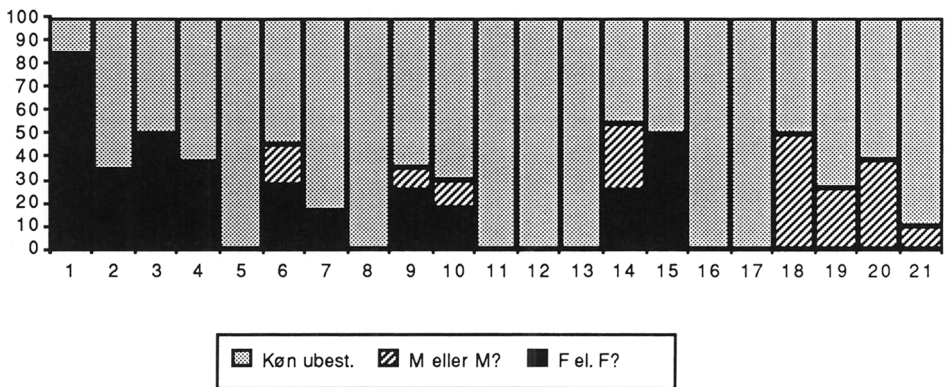
De begrænsede undersøgelsesresultater viser, at kun våben og rembeslag foreløbigt kan anses for kønsspecifikt udstyr. Urne, fibula, fingerring, ligeægget- og halvmåneformet kniv samt bikar optræder hos begge køn. Et særligt højt antal bikar optræder måske kun i mandsgrave. De øvrige attributter er for fåtallige til, at en eventuel kønstilknytning umiddelbart kan afgøres. Metoder, der inddrager flere faktorer samtidig, skal i de følgende afsnit øge mulighederne for at iagttage sammenhænge i materialet.

Kombinationstabel

Ved hjælp af en kombinationstabel kan et større arkæologisk materiale overskues og grupperes. I kombinationstabellen tabel 12 er opført antallet af grave, hvor to gravgods-attributter forekommer sammen (111). Der kan spores en tvedeling af materialet, hvor dragt- og smykkeudstyr udgør én gruppe, mens fortrinsvis våben og redskaber er knyttet sammen i en anden. Forskellige forhold kan være årsag til, at to attributter optræder sammen eller udelukker hinanden i en kombinationstabel. Attributternes fordeling kan skyldes kronologiske, regionale eller funktionsmæssige forhold, eller de kan afspejle forskellige persongrupper (112). Grupperingen af materialet i tabel 12 er tilsyneladende udtryk for sidstnævnte situation og tolkes som en opdeling af gravgodset, svarende til de gravlagtes køn. Dette underbygges af de foretagne knoglebestemmelser, som er vist i diagrammet nederst i tabel 12. Af både tabellen og diagrammet ses desuden, at flere af oldsagsformerne kan optræde såvel hos mænd som hos kvinder.

I det følgende skal kombinationstabellen omregnes efter Yule's formel (113). Dette vil dels give et indtryk af, hvor relativt tæt de enkelte attributter er knyttet sammen, dels vil det vise om oldsagsformer, der findes sammen med begge køn, trods alt optræder hyppigere hos det ene. Beregningen tager hensyn til fire størrelser: 1) Det samlede antal grave, som indgår

	Rembeslag	Remendedop	Bennål	Bæltering	Perle	Fibula	Bronzefingerr.	Guldfingerring	Urne	Ligeægget kniv	Remspænde	Bælteknop	Spore	Halvmånef. kniv	"Saks"	Pincet	Syl	Synål	Sværd	Spydspids	Skjold	
Rembeslag	6	2	2	3		2				2												
Remendedop	2	4	2	1	1	2	1		2	1												
Bennål	2	2	2	1		1			1	1												
Bæltering	3	1	1	8		5			5	7				1								1
Perle		1			1	1	1															
Fibula	2	2	1	5	1	14	3		4	9				2				1	3	2	1	
Bronzefingerr.		1			1	3	6	1	2	4				1	1	1	1		3	2	1	
Guldfingerring							1	1	1	1										1	1	1
Urne		2	1	5		4	2	1	28	20							1	2	2	2	4	
Ligeægget kniv	2	1	1	7		9	4	1	20	43	1	1	1	8	2	1	2	2	6	5	4	
Remspænde									1	2			1	1								
Bælteknop									1		1				1	1	1		1	1		
Spore									1	1			1	1								
Halvmånef. kniv				1		2	1		4	8	1		1	8				1	3	2	1	
"Saks"							1			2		1	8		2	1	1		1	1		
Pincet							1			1		1			1	1	1		1	1		
Syl							1		1	2		1			1	1	2		1	1		
Synål						1			2	2			1					2	1	1	1	
Sværd						3	3	1	2	6		1	3		1	1	1	1	6	5	3	
Spydspids						2	2	1	2	5		1	2		1	1	1	1	5	5	2	
Skjold				1		1	1	1	4	4			1					1	3	2	5	

Tabel 12. Kombinationsskema der omfatter alt gravudstyr (undtagen bikar) og alle grave (undtagen dobbeltgraven nr. 54).

Combination table with all attributes (except accessory vessels) and all graves (except the double grave find 54).

	Rembeslag	Remendedop	Bæltering	Fibula	Bronze Fingerr.	Urne	Ligeægget kniv	Halvmånef. kniv	Sværd	Spydspids	Skjold
Rembeslag	6	2	3	2			2				
Remendedop	2	4	1	2	1	2	1				
Bæltering	3	1	8	5		5	7	1			1
Fibula	2	2	5	14	3	4	9	2	3	2	1
Bronze Fingerr.		1		3	6	2	4	1	3	2	1
Urne		2	5	4	2	28	20	4	2	2	4
Ligeægget kniv	2	1	7	9	4	20	43	8	6	5	4
Halvmånef.kniv			1	2	1	4	8	8	3	2	1
Sværd				3	3	2	6	3	6	5	3
Spydspids				2	2	2	5	2	5	5	2
Skjold			1	1	1	4	4	1	3	2	5

Tabel 13. Kombinationsskema, der omfatter gravudstyr, som forekommer i 3 eller flere grave.

Combination table with attributes occurring in 3 or more graves.

i tabellen. 2) Antallet af grave, hvor det ene attribut optræder. 3) Antallet af grave, hvor det andet attribut optræder. 4) Antallet af grave, hvor begge attributter optræder sammen. De udregnede værdier ligger indenfor eller på grænserne -1 til $+1$. Betydningen af -1 er fuldkommen afvisning af forbindelse mellem to attributter. Værdien 0 betyder, at forbindelsen mellem to attributter er fuldkommen indifferent. Mens $+1$ er udtryk for fuldkommen affinitet mellem to attributter (114). Attributter, der forekommer i mindre end tre grave, er udeladt af beregningerne (115).

Værdierne fra tabel 13 er i tabel 14 omregnet efter Yule's formel og omsat til let overskuelige symboler. Det ses her, at fibula knytter sig tættest til det kvindelige gravudstyr, der iøvrigt udgøres af rembeslag, remendedop og bæltering. Bronzefingerring, ligeægget kniv og halvmåneformet kniv findes derimod oftest i forbindelse med våben.

Som en kontrol på materialets repræsentativitet udføres analysen endnu et par gange. I den første beregning er de supplerende grave og de knoglebestemte grave med individer under 16 år udeladt. I den anden kontrolberegning indgår kun grave med mere end ét attribut (116).

Eftersom de tre analyser i store træk stemmer overens, kan det konkluderes, at gravgodset på grundlag af kombinationer kan opdeles i to grupper. Nogle af attributterne viser en skarpt afgrænset forekomst i den ene af grupperne. Andre kombinerer sig med elementer fra begge grupper, men optræder fortrinsvis i den ene. *Den ene gravgodsgruppe* karakteriseres af rembeslag, remendedop og bæltering samt i nogen grad fibula. Muligvis skal

	Rembeslag	Remendedop	Bæltering	Fibula	Bronze Fingerr.	Urne	Ligeægget kniv	Halvmånef.kniv	Sværd	Spydspids	Skjold
Rembeslag		.85	.80	.23	- 1	- 1	-.80	- 1	- 1	- 1	- 1
Remendedop	.85		.36	.54	.52	.00	-.85	- 1	- 1	- 1	- 1
Bæltering	.80	.36		.76	- 1	.29	.40	.09	- 1	- 1	.22
Fibula	.23	.54	.76		.56	-.54	-.41	.00	.56	.37	-.16
Bronze Fingerr.	- 1	.52	- 1	.56		-.37	-.28	.10	.88	.77	.39
Urne	- 1	.00	.29	-.54	-.37		-.30	.00	-.37	-.22	.64
Ligeægget kniv	-.80	-.85	.40	-.41	-.28	-.30		1.00	1.00	1.00	.10
Halvmånef.kniv	- 1	- 1	.09	.00	.10	.00	1.00		.80	.67	.22
Sværd	- 1	- 1	- 1	.56	.88	-.37	1.00	.80		1.00	.92
Spydspids	- 1	- 1	- 1	.37	.77	-.22	1.00	.67	1.00		.83
Skjold	- 1	- 1	.22	-.16	.39	.64	.10	.22	.92	.83	

Rembeslag		●	●	●			○				
Remendedop	●		●	●	●		○				
Bæltering	●	●		●		○	○	●			●
Fibula	●	●	●		●	○	○	○	●	●	○
Bronze Fingerr.		●	●	●		○	○	●	●	●	●
Urne		○	●	○	○		○	○	○	○	●
Ligeægget kniv	○	○	●	○	○	○		●	●	●	●
Halvmånef.kniv			●	○	●	○	●		●	●	●
Sværd				●	●	○	●	●		●	●
Spydspids				●	●	○	●	●	●		●
Skjold			●	○	●	●	●	●	●	●	

- 0,65 - 1,00 ● positiv (>0 - <0,5) □ - 1
 ● 0,50 - 0,64 ○ negativ (0 - - 1)

Tabel 14. Skema 13 omregnet efter Yule's formel.

The combination table, table 13a, recalculated according to Yule's formula.

også bennål og perle placeres i denne gruppe. Støttet af de osteologiske bestemmelser tolkes dette dragt- og smykkeudstyr som kvindeligt gravgods. *Den anden gravgodsgruppe* er karakteriseret ved sit indhold af våben. Halvmåneformet og ligeægget kniv knytter sig hertil, men kan også – omend sjældent – findes sammen med, hvad der betegnes som kvindeudstyr. Herudover er det muligt, at pincet, syl, synål og guldfingerring tilhører denne gruppe. Remspænde og spore er der derimod slet ingen retningslinjer for. På grundlag af våbenforekomsten og de osteologiske bestemmelser tolkes gravgodset som mandsudstyr.

Bronzefingerring forekommer sammen med både mands- og kvindeudstyr, men findes dog hyppigst i våbengrave. Begravelse i urne er indifferent overfor de to gravgodsgrupper, og den afdødes køn har øjensynlig ikke haft nogen betydning for valget af gravform.

Kvantitativ måling af relativ social status

I det følgende skal værdien af den enkelte gravs udstyr vurderes for at bedømme gravens relative rigdom. Den absolutte værdi af den enkelte oldsagsform kan fastlægges på flere måder. Man kan lade alle genstande tælle lige meget, man kan subjektivt søge at bedømme et våbens eller et smykkes værdi i jernalderen (117), eller man kan beregne sig frem til en oldsagsforms værdi ud fra dens gravkontekst (118). Sidstnævnte metode synes mest objektiv og er benyttet her.

Et attributs værdi afhænger af diversiteten i de grave, hvori attributtet forekommer (119). Den enkelte oldsagsforms værdi udtrykkes ved det gennemsnitlige antal attributter i samtlige de grave, hvor oldsagsformen optræder. For at tage hensyn til det i visse grave meget store antal bikar, er tilstedeværelsen af mere end 6 bikar talt som svarende til to attributter.

Beregningen af attributternes værdier er vist i tabel 15. Saks, pincet, syl og synål har lav forekomst og høj spredning, hvorfor deres værdi i stedet fastlægges subjektivt. Det vælges at benytte samme værdi som for halvmåneformet kniv. Skønt perle og skjoldbule hver især kun findes i to grave, er spredningen lav, og de beregnede værdier akcepteres. Værdierne af henholdsvis guldfingerring og spore anses ligeledes for rimelige.

Type	Antal	A	\bar{x}	S	Værdi
Lerkar	73	211.5	2.9	2.04	3.0
Ildbuk	1	3.0	3.0	-	3.0
Fibula	15	71.5	4.8	2.00	4.8
Bælteering	8	38.5	4.8	1.20	4.8
Remspænde	3	13.5	4.5	2.20	4.5
Remendedop	5	23.5	4.7	1.90	4.7
Rembeslag	7	29.5	4.2	1.80	4.2
Bælteknep	1	11.0	11.0	-	4.5
Bennål	3	16.5	5.5	1.50	5.5
Bronze fingerr.	7	42.5	6.1	2.90	6.1
Guld fingerring	1	8.0	8.0	-	8.0
Perle	2	9.5	4.8	1.06	4.8
Ligeægget kniv	44	180.5	4.1	3.50	4.1
Halvmånef. kniv	8	40.0	5.0	2.20	5.0
Saks	2	14.0	7.0	5.66	5.0
Pincet	1	11.0	11.0	-	5.0
Syl	2	14.0	7.0	5.66	5.0
Synål	1	9.0	9.0	-	5.0
Sværd + skede	6	46.0	7.7	2.20	7.7
Spydspids	5	39.0	7.8	2.39	7.8
Skjoldbule	2	17.0	8.5	.71	8.5
Skjoldb.nitte	3	11.0	3.7	1.20	3.7
Spore	1	6.0	6.0	-	6.0

Tabel 15. Værdien af de enkelte genstandstyper, beregnet ud fra det gennemsnitlige antal genstande pr. grav, hvor den pågældende type forekommer – dog undtaget selve gravurnen.

Antal: grave med den pågældende genstand (attribut). A: Det samlede antal genstande i de grave, hvor vedkommende typer forekommer. \bar{x} : gennemsnitsantal. S: spredning.

Rating of individual attributes. The value is calculated from the mean number of attributes per grave in which the attribute in question occurs.

Antal = Number of graves with the attribute in question. A: The total number of attributes in the graves where the attribute in question occurs. \bar{x} : average number. S: standard deviation. Value = Calculated value of the attribute.

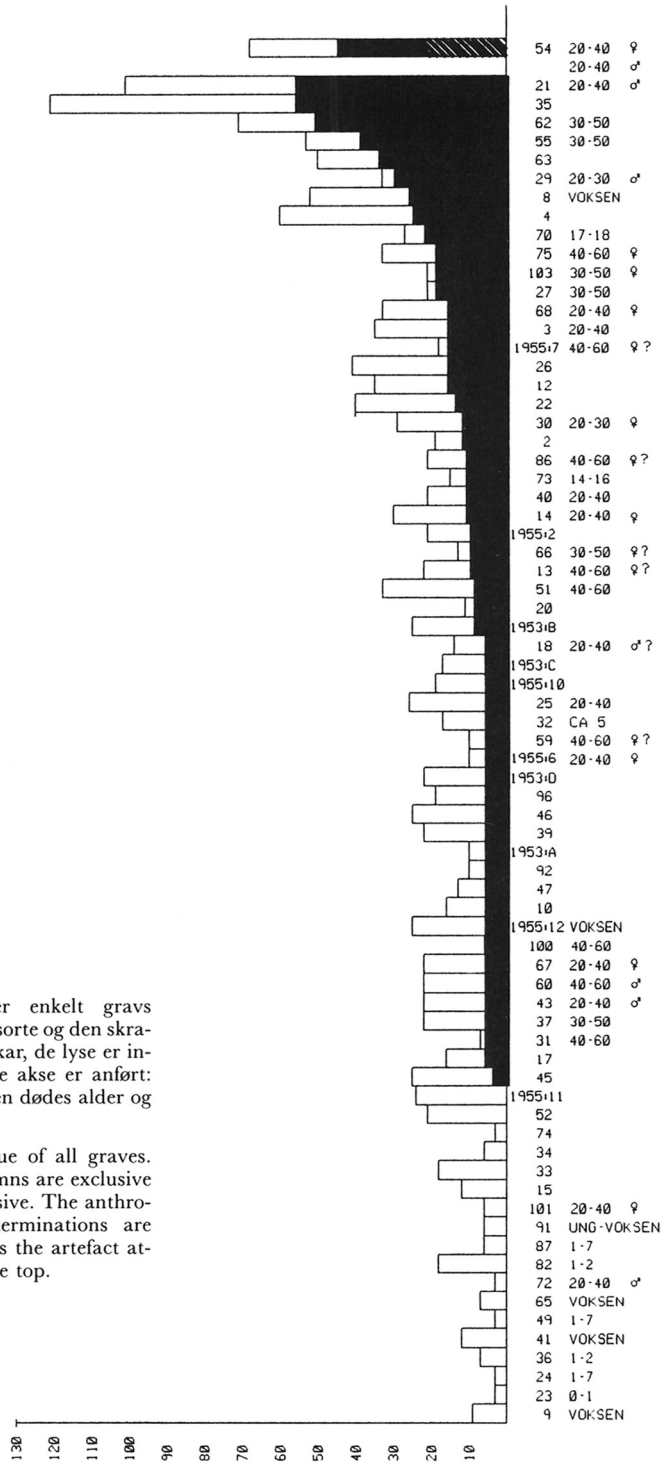

Fig. 15. Diagram over hver enkelt gravs kvantitativt målte værdi. De sorte og den skraverede søjle er eksklusive lerkar, de lyse er inklusive. Langs den vandrette akse er anført: gravens nummer (øverst), den dødes alder og nederst den dødes køn.

Histogram showing the value of all graves. The black and batched columns are exclusive pottery, the white ones inclusive. The anthropological sex and age determinations are shown. A diagram also ranks the artefact attributes, highest values at the top.

De enkelte graves værdier er illustreret i histogrammet i figur 15. Grave-
ne er opstillet efter stigende rigdom beregnet uden at inddrage lerkar (sorte
og skraverede søjler). Histogrammet giver indtryk af en velstandspyrami-
de, hvor over halvdelen af gravene indeholder ingen eller sparsomme vær-
dier, godt en fjerdedel er lidt bedre stillede, og en halv snes stykker har et
rigere udstyr. Børnene hører til den dårligst udstyrede gruppe, mens et 14-
16 årigt og et 17-18 årigt individ figurerer henholdsvis i den mellemste og
den rigeste gruppe.

Inddrages lerkarrene i beregningen af gravenes rigdom er histogramfor-
løbet (lyse søjler) kun i store træk som før. Det gennemsnitlige antal lerkar
følger i nogen grad antallet af øvrige oldsagsformer (120), men på grund af
lerkarantallets store variationsbredde gælder dette ikke altid den enkelte
grav. Antallet af bikar i en grav er tilsyneladende kun tildels relateret til
den målte sociale status.

I histogrammet i figur 16 indgår udelukkende udvalgte grave med indi-
vider over 16 år. Dette skulle være et repræsentativt udsnit af befolkningens
gravlagte voksne og som sådan afspejle det nærmeste, vi kan komme
et billede af statusfordelingen blandt voksne i det førromerske samfund. I
forløbet, hvor lerkar ikke indgår i beregningen af gravværdi (sorte og skra-

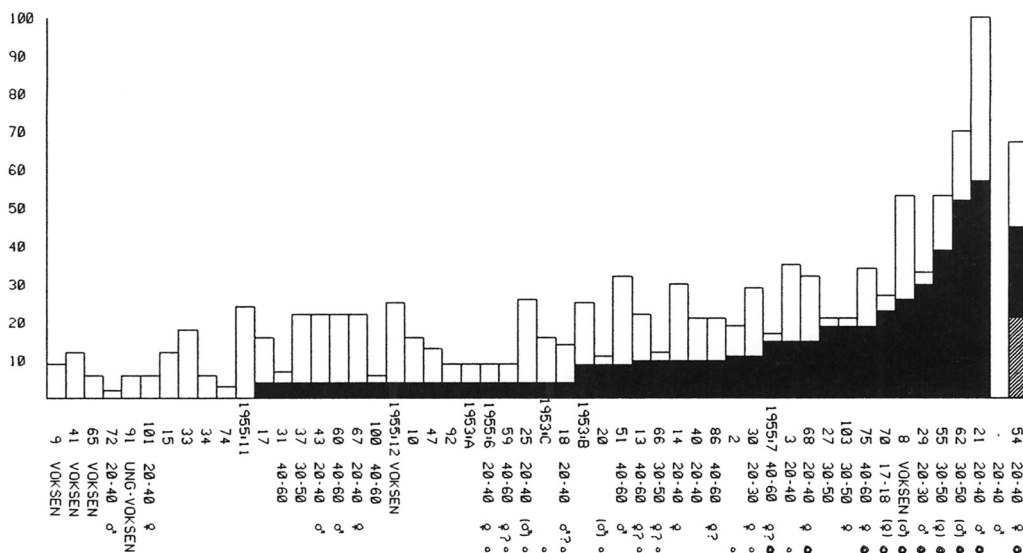

Fig. 16. Diagram over den kvantitativt målte værdi af de udvalgte grave med voksne over 16 år. Diagrammet er udformet som i fig. 15 med tilføjelse af rang: ○ middel rang ○ høj rang. Kønsbestemelse i parentes er foretaget ud fra gravudstyret.

Histogram showing the value rating of adult graves (over 16 years of age). The black and hatched columns are exclusive of pottery, the white ones inclusive. Sex and age determination are shown. Sex determinations in parenthesis have been based entirely on grave goods. ○ Designates individuals of medium status, ○ individuals of high status.

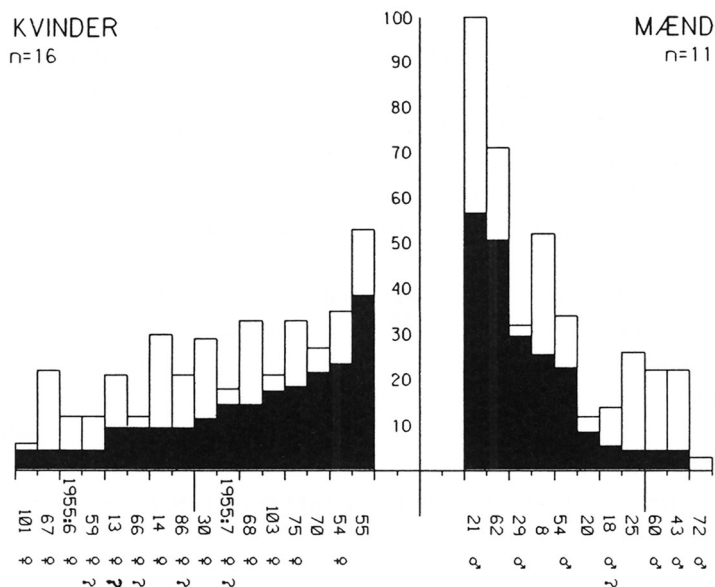

Fig. 17. Diagram over kønsbestemte, udvalgte graves kvantitativt målte værdi, gengivet efter samme principper som i fig. 15-16. Kønsbestemmelse er anført udfor de osteologisk bestemte grave, mens de øvrige er bestemt ud fra gravudstyret.

Histogram showing the value rating of sex-determined selected graves. The black and hatched columns are exclusive of pottery, the white ones inclusive. Sex symbols are shown for osteologically identified individuals, while the sexing of the other graves has been based entirely on grave goods.

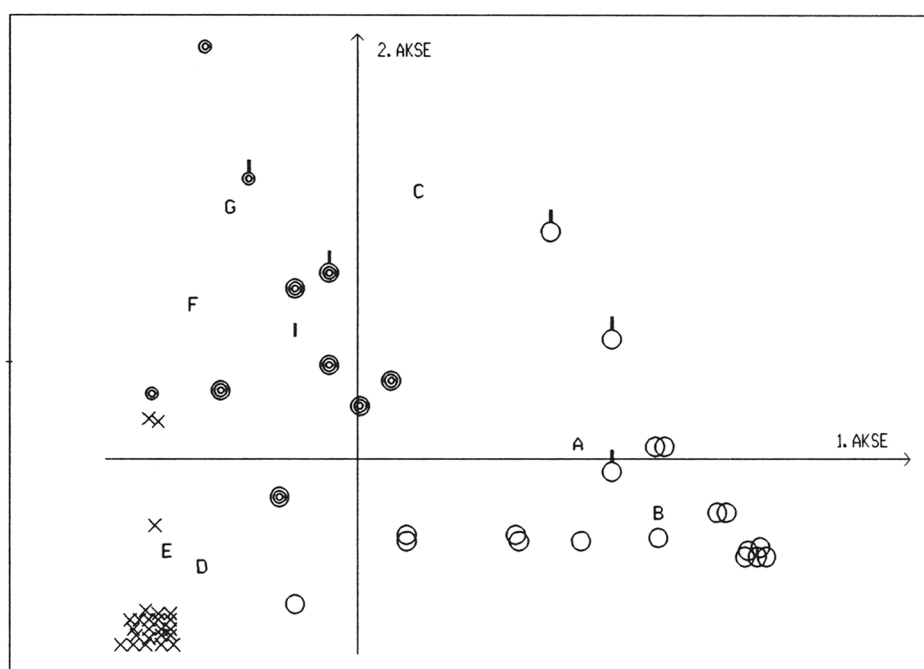
verede søjler) kan som i figur 15 iagttages en tve- måske tredeling af materialet. Over halvdelen af gravene tilhører en gruppe, hvor ingen eller ganske få og mindre værdifulde genstande er nedlagt. Dernæst ses et antal grave, der udgør knapt en tredjedel, hvor dragt- og smykkeudstyr samt forskellige redskaber og endog en skjoldbulenitte er tilstede; som oftest findes flere oldsagsformer sammen. Sluttelig kan en mindre gruppe på syv grave måske udskilles. Disse karakteriseres ved enten at indeholde våben og eventuelt redskaber, dragtudstyr og fingerring eller også rigeligt med smykke- og dragtudstyr. Inddrages lerkarrene i beregningen af gravenes værdi udviskes billedet i nogen grad (lyse søjler). Dette gælder især opdelingen mellem de to laveste velfærdsgrupper, mens en vis forskel til de rigeste grave stadig erkendes.

Såvel ældre som yngre voksne og begge køn er repræsenteret i alle tre velfærdsgrupper (fig. 16 nederst). I figur 17 er de osteologisk eller arkæologisk kønsbestemte mands- og kvindegrave sammenlignet; der er en overvægt af bedre udstyrede grave. Det fremgår, at de rige mandsgrave er rigere end de tilsvarende kvindegrave, samt at forskelle i gravgodsværdi er større og mere markeret blandt mændene. Hos kvinderne ses en mere jævn stigning i velstand.

Den kvantitative måling af social status ud fra gravgods viser, at den førromerske voksne befolkning kan opdeles i to til tre statusgrupper, der hver især omfatter begge køn og alle voksenaldre. Overgangen fra den mellemste til den højeste status er bedst markeret hos mændene, der i den højeste statusgruppe også er rigere udstyret end kvinderne.

Kvalitativ og kvantitativ gruppering ved korrespondensanalyse

I det følgende skal gravene ud fra deres attributter ordnes i grupper ved hjælp af korrespondensanalyse. Korrespondensanalysen er en multivariat analyse, der er særligt velegnet til behandling af arkæologiske data. Den er specielt udviklet til tælldata, og der forudsættes ikke, at data er fordelt på en bestemt måde, som det er tilfældet for visse andre databehandlingsme-

⊙ VÅBEN	A Fibula og bennål	E Hølvåneformet kniv
○ FIBULA, BENNÅL, BÆL TEUDSTYR	B Bælteudstyr	F Saks, syl og pincet
I FINGERRING	C Fingerring	G Våben
× KUN REDSKABER	D Ligeægget kniv	

Fig. 18. Fordelingen af grave og variable i forhold til korrespondensanalysens første- og andenakse. Gravene samler sig klart i tre grupper efter deres udstyr.

Plotting of graves and variables in relation to the first and second axis of the correspondence analysis. The graves form three clusters.

toder (121). Analysens udgangspunkt er en datamatrice bestående af rækker og kolonner, der indeholder enheder og variable. Der udlægges et multidimensionalt aksesystem, hvor aksernes retning følger den største spredning af punkter i rummet (122). Enheder og variable måles med samme målestok, og deres fordeling på akserne kan sammenlignes direkte (123).

Urne, bikar og perle er ikke medtaget i analysen. Urne har i de allerede foretagne undersøgelser vist sig at forekomme på tværs af grupperinger, der kan opnås ud fra metaloldsagerne alene (124). Det samme gælder i nogen grad for bikar (125). Perle optræder kun i to grave. Analysen omfatter 54 enheder og 7 variable. De 7 variable udgør en sammentrækning af oprindeligt 20 attributter (126).

I figur 18 ses gravene og de variable plottet ud i et todimensionalt koordinatsystem illustrerende en del af analysens resultat. Førsteaksen, den horisontale akse, forklarer 32 % af materialets variation, mens andenaksen, den vertikale akse, udtrykker 20 %. Herefter falder forklaringsprocenterne yderligere, og gravenes fordeling i forhold til akse 3 (ikke afbildet), hvis retning især er bestemt af sjældent forekommende genstande som saks, syl og pincet, bidrager ikke til en tolkning af materialet. Førsteaksens retning i figur 18 er fortrinsvis bestemt af på den ene side bælteudstyr (B) og dragtnåle (A), der tegner sig for henholdsvis 46 % og 16 %, på den anden side ligeægget kniv (D), der bidrager med 24 %.

Andenaksens retning er først og fremmest bestemt af våben (G), der styrer 44 %, men også af fingerring (C) 22 % og ligeægget kniv (D) 22 %.

Resultatet i figur 18 er udtryk for en primært kvalitativ opdeling af gravene i tre grupper. I den første gruppe findes grave med våben. Såvel rige grave med flere slags våben samt dragtudstyr som mere beskedne grave med blot skjoldbulesøm indgår. Den anden gruppe består af grave, der indeholder dragtnåle og/eller bælteudstyr, men ingen våben. I den sidste gruppe findes grave, hvor gravgodset kun omfatter redskaber. Grave uden metaloldsager med udelukkende lerkar indgår ikke i analysen.

V. TOLKNING AF ANALYSERNE

De udførte analyser har forsynet os med nogle direkte tolkelige informationer om alders- og kønsdifferentieringen i det senførromerske samfund ved Vogn. Som ventet kunne tegn på horisontal differentiering knapt erkendes, mens forskelle i social status kommer til udtryk i materialet på flere måder. Social status er et bredt dækkende begreb, der kan være opnået på forskellig vis og have et forskelligt indhold i de enkelte samfund. Som forudsætning for at kunne bedømme analyseresultaterne nærmere skal begrebet social status og dets arkæologiske udtryk i det følgende kort belyses.

Social status

Social status defineres af Stehouwer som »den anseelse en person har indenfor et socialt system. Social status er bestemt af den sociale prestige, det sociale renommé og populariteten« (127). Gennem faktorerne det sociale renommé – der er den anseelse et individ opnår på grundlag af den faglige dygtighed, hvormed det udfører sin sociale rolle (128) – og populariteten er der åbnet mulighed for det enkelte individs tilkæmpning af social status. Heroverfor står social prestige, der er afledt af den magt eller kompetence, som knytter sig til en bestemt position indenfor et socialt system (129). Denne kan være nedarvet, og man fødes dermed ind i en bestemt social klasse. Dette er en vigtig skelnen i forbindelse med undersøgelse og tolkning af forhistoriske samfundssystemer.

Alle kendte samfund danner statushierarkier (130). Antallet og indholdet af statuspositioner varierer i overensstemmelse med samfundets kompleksitet. I det følgende skal statusbegrebets betydning i samfund af forskellig kompleksitet kort beskrives (131). I mindre komplekse samfund eksisterer ligeså mange prestigepositioner, som der er egnede individer i stand til at udfylde dem (132). Sådanne positioner vil være bestemt af alder, køn og personlige egenskaber. Lederskab er i disse samfund en midlertidig foreteelse, der skifter fra den ene kompetente person til den anden. Den eksisterende leder besidder ingen magt, men har via sin autoritet mulighed for at kanalisere andres adfærd uden anvendelse af trusler, sanktioner eller andre magtmanifestationer (133).

I et rangordnet samfund tildeles social status pr. definition ved fødslen (134). Prestigepositioner er begrænsede, og derfor kan ikke alle de, der ellers har tilstrækkeligt talent til at udfylde disse positioner opnå dem i praksis (135). Lederskab bygger fortsat på autoritet, men her i en mere regulær og permanent form, der breder sig til forskellige aspekter af det sociale liv (136). Brown skelner ud fra autoritetens omfang mellem to niveauer: a) Autoritet, der begrænser sig til det lokale samfund. b) Autoritet, der i mere komplekse, rangordnede samfund udstrækker sig til at omfatte flere landsbyer med fælles central styring (137).

I stratificerede samfund har medlemmer af samme alder og køn ikke lige adgang til basale og livsnødvendige ressourcer (138). Opretholdelse af den eksisterende samfundsorden kræver sanktioner, og dermed beherskelse af magt udover slægtskabssystemets muligheder (139).

En metode til at skelne mellem disse former for social status i det arkæologiske gravpladsmateriale er tilstræbt af Brown. Han opstiller seks forventninger til sammenhængen mellem samfundets kompleksitet og begravelsesernes symbolske udtryk (140):

- 1) I samfund med minimalt hierarki vil forskelle, der symboliseres, være baseret på alder, køn, personlige evner, personlighed, begivenheder omkring døden og social afvigelse.
- 2) I samfund med minimalt hierarki vil symboliseringen af forskelle udtrykkes med et minimum af rigdom. Det gennemsnitlige rigdomsniveau vil afhænge af det opnåelige.
- 3) I takt med, at det hierarkiske aspekt i samfundet tiltager, vil der i begravelserne kunne ses gradueringer i behandlingen af personer med ellers ens status.
- 4) I takt med, at det hierarkiske aspekt tiltager, vil børn tildeles relativt mere opmærksomhed. Opmærksomheden stiger i takt med, at chancerne for at erstatte den forrige generation aftager.
- 5) I takt med, at autoritet tiltager, vil mængden af rigdom og energiforbrug ved begravelsen tiltage.
- 6) Idet magt tiltager, vil de magtfuldes tilknytning til eksklusive lokaliteter, som udtrykker deres magtbasis, opstå.

Som middel til at erkende de netop nævnte menneskelige adfærdsmønstre i de arkæologiske data refererer Brown tre metoder (141). Metoderne er alment anvendt og indgår også i tolkningen af Vogn-materialet. Det første redskab er princippet om energiforbrug. Forskelle i det materielle bidrag til begravelsesritualet og dermed forskelle i gravenes rigdom afspejler distinktioner i status – såvel arvet status som den personligt opnåede status. Den anden teori drejer sig om, at såvel rang som autoritet udtrykkes via symboler. Det kan imidlertid være et problem at identificere sådanne symboler. Dels i tilfælde hvor genstanden har været fremstillet i organisk materiale og derfor ofte ikke er bevaret. Dels fordi det kan være vanskeligt at erkende hvilke genstande i det enkelte samfund, der har haft et symbolsk indhold. Sluttelig kan demografiske forhold tjene til at afdække sociale mønstre. Afvigelser fra den forventede »normale« alders- og kønsfordeling kan informere om bl.a. arvet social rang såvel som arvet autoritet.

På baggrund af disse teoretiske synspunkter skal det nu søges at tolke de fundne osteologiske og arkæologiske grupperinger af Vogn-materialet.

Social differentiering i gravpladsmaterialet fra Vogn

Social differentiering baseret på *alder* er erkendt såvel demografisk som i gravgodsets mængde og art. Med udgangspunkt i antallet af voksenbegravelser udgør antallet af begravede børn og unge mindre end en sjettedel af det forventede. Især 0-1 årige er underrepræsenteret. En differentieret behandling, hvad angår gravgods, kan desuden iagttages mellem infans I og juvenilis. Desværre kan det ikke konstateres, hvornår ændringen sker, da infans II-individer ikke findes blandt de knoglebestemte grave. Overgangen fra barn/ung til voksen finder tilsyneladende sted – i al fald for kvin-

dernes vedkommende – før eller omkring de 17-18 år. Ingen af disse for samfundet bevidste grupperinger af individerne findes afspejlet i gravenes placering på gravpladsen.

På trods af den kvindelige overvægt i de osteologiske bestemmelser må det antages, at der har været lige adgang til gravpladsen for begge *køn*. Kønsdifferentiering i gravudstyret er kun iagttaget blandt de velhavende. Den jævne befolkning har måske ikke haft behov for at markere forskellen i samme grad, eller har anvendt kanaler, hvis udtryk ikke er bevaret. En skellen mellem kønnene – uanset velfærd – kommer imidlertid til udtryk i gravenes placering. Gravpladsen har tilsyneladende været opdelt i to, den sydlige halvdel fortrinsvis for kvinder og den nordlige fortrinsvis for mænd.

Som ventet er tegn på *horisontal differentiering* kun vagt udtrykt. Begravelse i urnebrandgrube kontra i brandgrube er det eneste forhold, der muligvis kan tolkes i denne retning. Alle aldre og begge køn findes begravet på begge måder. Forekomsten af urne i forhold til kvantitativt målt social status er imidlertid ikke ganske ensartet. Urne ses anvendt i forbindelse med rigt og bedre udstyrede voksengrave, men ikke ved grave med ringe indhold. Mindre end en tredjedel af de udvalgte voksengrave er urnebrandgruber. En tilsvarende andel af det levende samfunds omkring 60 personer skulle i så fald udgøre f.eks. en slægtsgruppe. Der kan ikke iagttages nogen form for mønster i urnebrandgrubernes udbredelse på gravpladsen. Andre forklaringer på fællesskab ved begravelse i urne kan være sæson, dødsomstændigheder etc.

Anlæggelse af gravene i adskilte grupper er yderligere et eksempel på en »neutral« *måde, hvorpå horisontale differentieringer i samfundet kan afspejles. Sådanne bevidste grupperinger af grave er imidlertid ikke konstateret.*

Den *vertikale differentiering*, der optræder i flere forskellige former, markerer sig, som ventet, langt bedre i materialet. En aldersbestemt forskel i social status mellem børn og voksne kommer dels demografisk til udtryk i børnenes underrepræsentation på gravpladsen, dels udstyrmæssigt i gravgodsets kvantitet og kvalitet.

En kønsbetinget vertikal differentiering kan kun iagttages i gruppen med høj social status. Vurderet ud fra gravgodsets kvantitative værdi er mænd, der besidder høj social status, rigere udstyret end de tilsvarende kvinder. Forskellen understreges af mændenes mere iøjenfaldende statussymboler – deres våben.

Forskellige forhold i henholdsvis knogle- og oldsagsmaterialet tyder på et rangopdelt samfund. Ulighed i velfærd mellem personer af samme alder og køn træder tydeligt frem ved kvantitativ måling af gravgodsets værdi. Opstilles gravene efter indholdets værdi viser velfærdskurven en jævn stigning uden markante spring og en opdeling af gravene lader sig ikke umiddelbart foretage.

Ud fra fortrinsvis kvalitative egenskaber ved gravudstyret kan gravene ordnes i afgrænsede grupper. Grupperingen menes at udtrykke forskelle i social rang. Våben, dragt- og smykkeudstyr anses for at være symboler på højere social rang. Våben er i denne rolle et velkendt fænomen. Dragt- og smykkeudstyr er ligeledes velegnede og kendte midler til at signalere identitet. Disse dele bæres synligt på personen og har ofte i forhistorien været smykket med udsøgt kunsthåndværk. Voksengrave, hvor udelukkende redskaber og/eller lerkar er tilstede, anses for at indeholde personer af lavere social rang. I store træk ses overensstemmelse mellem de kvantitative og de kvalitative mål af social rang (fig. 16). Grave med flere stykker våben eller med mindst tre dragt- eller smykkegenstande repræsenterer personer med særlig høj rang (fig. 16). Bedømt ud fra de udvalgte grave med voksne individer har befolkningen i så fald bestået af omkring en femtedel med høj social rang (10 grave med 11 individer), en femtedel med mellemste rang (11 grave) og tre femtedele med lav social rang (30 grave).

Anlægges nu en demografisk synsvinkel, hvor antallet af gravlagte børn og unge ses i forhold til antallet af voksne med høj rang kan rangopdelingen sandsynliggøres yderligere. Det gravlagte antal børn og unge plus det hertil forventede antal omkomne spædbørn blev tidligere beregnet til 19-20

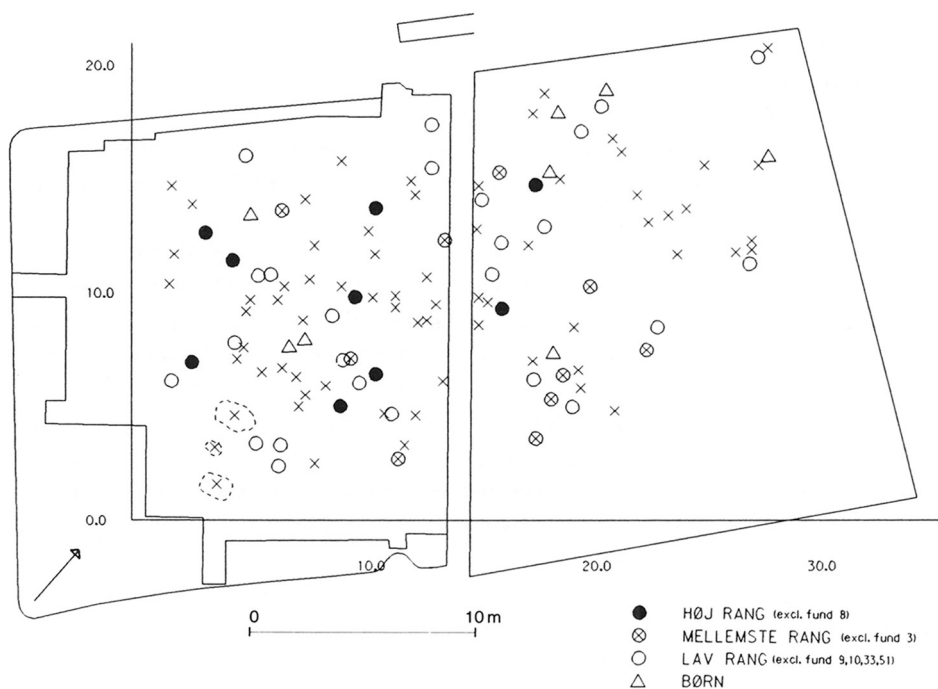

Fig. 19. Fordelingen af rangklasserne og barnegravene på gravpladsen.

Plan of the Vogn cemetery. Occurrence of status groups.

Fig. 20. Gravgoods for en mand af høj rang (grav 8).

Grave goods from a grave with a man of high status (Find 8).

individer (tabel 4). Sammenstillet med antallet af voksne med høj rang udgør børn og unge 63,7%. Dette er i god overensstemmelse med det estimerede antal døde børn og unge for Vogn-samfundet som helhed, der udgjorde 60,8% af hele den døde befolkning. På denne baggrund anses det for sandsynligt, at kun børn og unge af forældre med høj rang blev begravet på gravpladsen sammen med de voksne. Dog havde spædbørn almindeligvis ikke adgang. Fra etnografiske studier kendes forskellige begrundelser for, at helt små børn gives en særlig behandling i forbindelse med død. Blandt forklaringerne er, at spædbørn mangler forbindelse til slægten; at spædbørn i forvejen er overvåget af en speciel ånd og derfor ikke behøver beskyttelse på gravpladsen; samt at man frygter dænomiske magter, der behersker småbørnene i en overgangstid (142). Begravelse af børn indenfor eller i nærheden af bopladsen er almindeligt brugt (143). Eksempelvis fandt man spædbørnsskeletter i husenes væglinier og stolpehuller på en jernalderboplads ved Sejlflod i Nordjylland (144). Udover et rigt gravgoods er det karakteristisk for mænd af høj rang, at de er medgivet våben. Sværd, spyd og skjold har, foruden et udtrykke høj social rang, fungeret som symboler på autoritet.

På udbredelseskortet i figur 19 er gravene markeret i overensstemmelse med de gravlagtes rang. Der ses ingen fast sammenhæng mellem afdødes rang og gravens placering på pladsen. En tendens til at placere mændene

Fig. 21. Gravgoods for en kvinde af høj rang (grav 55).
Grave goods from a grave with a woman of high status (Find 55).

Fig. 22. Gravgoods for en mand eller kvinde af lav rang (grav 43).
Grave goods from a grave with a man or woman of low status (Find 43).

Fig. 23. Gravgoods for et 5 årigt barn (grav 32).

Grave goods from a grave with a 5-year-old child (Find 32).

af høj rang centralt på den nordlige del kan iagttages; men der er intet som tyder på afgrænsede begravelsesområder.

Eksempler på hvorledes de forskellige persongrupper udstyredes i graven ses afbildet i figur 20-23.

Forekomsten af social differentiering kan herefter opsummeres. Der kan iagttages en aldersdifferentiering, der formodentlig følger individets indsats for samfundet. Kønsdifferentiering er erkendt på flere måder. Horisontal differentiering har ikke med sikkerhed kunnet dokumenteres. Vertikal differentiering fremgår derimod tydeligt. Statusforskelle baseret på alder er iagttaget mellem børn og voksne. Kønsbestemt forskel i social status er påvist i toppen af hierarkiet. De gravlagte kan opdeles i personer af henholdsvis høj, middel og lav rang. Mænd af høj rang har øjensynlig besiddet en vis autoritet.

Vogn-scenarior

For sluttelig at opnå et billede af det levende samfund, som benyttede Vogn-gravpladsen, skal samtlige informationer dels fra Vogn dels fra senferrømersk jernalder i det hele taget forsøgsvis sammenstykkedes.

Først og fremmest skal det antages, at her er tale om en landsby. Denne bosættelsesform har været den mest udbredte i perioden, såvel i Vendsyssel som i resten af Jylland.

Af de kronologiske og palæodemografiske undersøgelser af gravpladsen og dens døde fremgår, at det er rimeligt at tænke sig, at omkring 60 personer har boet i landsbyen. Den aldersmæssige sammensætning har været 25 børn, 9 unge og 25 voksne, hvoraf de 6 kan betegnes som ældre. Hvis vi antager, at samlivsnormen har været monogami, drejer det sig om i størrelsesordenen en halv snes familier med hver to-tre børn.

Det økonomiske grundlag for landsbyen har formodentlig været landbrug med agersystemerne beliggende i morænenes bakkede, sandede landskab (145). Okser, får og geder har sandsynligvis græsset på yoldia-fladens engområder, mens man i skoven muligvis har holdt svin. Jagt, fiskeri og indsamling ved skov, sø og hav har kunnet bidrage til kosten.

Antallet af gårdsenheder i samtidige bopladsfund varierer noget. Det formodes, at der i ældre romertid har været 8 gårdsanlæg ved Nr. Fjand (146) og 10 ved Overbygård (147), mens der ved Hodde i senfærrromersk tid har været 27 (148). Befolkningsstørrelsen er ved Vogn det bedste udgangspunkt ved fastlæggelse af gårdsantallet. Med 25 voksne synes 9-10 gårdsenheder at være et rimeligt antal.

Gravpladsmaterialet viser, at omkring to femtedele af personerne har haft noget eller betydeligt højere rang end de øvrige. Den lille gruppe mænd med særlig høj rang, hvis grave karakteriseres af våbenudstyr samt gravgods af høj værdi, har formodentlig fungeret som landsbyens højeste autoritet. Beregnet ud fra antallet af våbengrave samt gravpladsens varighed, antages disse mænd hver især at have været leder af landsbyen i en periode på gennemsnitligt en halv snes år.

En af landsbylederens funktioner har formodentlig været at organisere dele af produktionen samt administrere og fordele landsbyens produktionsoverskud.

I landsbyen har ligget mindst én større gård med plads til flere stykker storkvæg. Denne var beboet af lederen. Muligvis har der været yderligere et par større gårde tilhørende personer af højere rang (149). I tilknytning til en af disse kan have ligget en smedje, som det kendes fra Hodde. Indikationer på en professionel smed, som konstateret i gravmateriale fra den efterfølgende periode, ældre romertid (150), er ikke fundet på Vogn.

Landsbyen var tilpas lille til at dens indbyggere kendte hinandens sociale status og kunne agere i overensstemmelse hermed. Folk, der kom på besøg udefra, var i stand til at identificere personer af højere social rang ud fra deres påklædning i form af smykker og dragtudstyr.

Landsbylederen har formodentlig ikke understreget sin position ved at bære våben til daglig. Fundet af okser og sværd i en kælder ved Overbygård (151), antyder at våbenudstyret gemtes af vejen til særlige lejligheder.

Eventuelle kønsbestemte arbejdsfunktioner er ikke markeret i gravudstyret, i form af redskaber eller lignende. En bevidst differentiering mellem kønnene er dog udtrykt gennem gravenes placering på gravpladsen. Blandt

personer af højere rang understreges differentieringen yderligere i påklædning m.m., hvilket tyder på en kraftigere social skelnen mellem kønnene på dette niveau.

Aldersdifferentieringen følger individets indsats for samfundet, ligesom status også delvis opnås på denne baggrund. Tilsyneladende har ældre personer bevaret deres status. En fysisk mindre formåen opvejes muligvis af erfaring og kundskab.

Landsbyen er formodentlig indgået i et regionalt system omfattende andre lignende landsbyer, der nogle steder har ligget med kun få km's afstand. Udveksling på forskellige niveauer har fundet sted mellem dem. Blandt andet betyder landsbyens begrænsede størrelse samt dens yderligere opdeling i ranggrupper, at ægteskabspartnere ikke er hentet indenfor bebyggelsen. Udover de økonomiske og sociale forbindelser kan man forestille sig et ideologisk fællesskab indenfor et større område. Forbindelserne er fortrinsvis blevet varetaget af højere rangspersoner, evt. landsbylederen. Et muligt overhoved for et sådant større område med flere landsbyer kan være repræsenteret i de rige grave fra Kraghede, Langå og Husby (152).

Videre kontakter end blot de hjemlige er konstateret i Vogn-materialet. Adskillige bæltebeslag med knop samt flere snoede remendedopper tyder på forbindelse med Vestsverige (153). I betragtning af Vogns beliggenhed samt datidens muligheder for transport, der har været lettere ad søvejen end til lands, kan der udmærket have eksisteret en jævnlig kontakt mellem Vendsyssel og det skandinaviske fastland.

NOTER

Per Lysdahl takkes for bistand i forbindelse med registrering af materialet og Jens-Henrik Bech for tilladelse til at benytte det. Verner Alexandersen har venligst undersøgt tandmaterialet fra de knogleanalyserede grave, og Torsten Madsen har udført de nødvendige EDB-analyser. Poul Christian Mathiessen takkes for gennemlæsning og kommentarer til det palæodemografiske afsnit. Poul Kjærum, Claus Malmros, Peter Rasmussen, Jytte Ringtved og Per Smed har venligst gennemlæst og kommenteret manuskriptet, og Per Smed har rentegnet figurer og kombinationstabeller på EDB.

1. F. Højlund (1979): Symboler i materiel kultur. Hikuin 5 s. 5-6.
2. Højlund 1979, s. 5.
3. J. Ovesen (1979): Studiet af symbolisering i antropologien, s. 115. Hikuin 5 s. 111-117.
4. J. Stehouwer (1969): Sociologi. s. 122. København.
5. Stehouwer 1969 s. 122 ff.
6. L. R. Binford (1971): Mortuary practices: their study and potential, s. 18. I J. A. Brown (red.), Approaches to the social dimensions of mortuary practices. Memoirs of the society for American archaeology no. 25 s. 6-29.
7. N. A. Rotschild (1975): Age and sex, status and role in prehistoric societies of eastern North America, s. 5. Ph. D. dissertation. University of New York.
8. Binford 1971. A. A. Saxe (1970): Social dimensions of mortuary practices. Ph. D. dissertation, University of Michigan. J. O'Shea (1984): Mortuary Variability. An Archaeological Investigation. London.
9. Binford 1971 s. 17.
10. Binford 1971.
11. O'Shea 1984.
12. O'Shea 1984.
13. J. O'Shea (1981): Social configurations and the archaeological study of mortuary practices: a case study. I. R. Chapman, Kinnes I. og Randsborg K. (red.), The archaeology of death. Cambridge, s. 39-52. O'Shea 1984.
14. Rotschild 1975 s. 30-31.
15. Rotschild 1975 s. 27.
16. V. Hansen (1964): Landskab og bebyggelse i Vendsyssel. Studier over landbebyggelsens udvikling indtil slutningen af 1600-tallet, s. 12 og 29. Kulturgeografiske skrifter bd. 7.
17. J.-H. Bech (1980a): Overbygårdkælderren. Datering af keramikken. Kuml 1979 s. 141-150.
18. J. Kostrzewski (1919): Die ostgermanische Kultur der Spätlatenezeit, abb. 159 og 160. Mannus Bibl. 18, 1-2.
19. C. J. Becker (1961): Førromersk jernalder i Syd- og Midtjylland, fig. 76. Nationalmuseets Skrifter VI. Her er skaftlappen imidlertid udformet på et kortsværd.
20. Kostrzewski 1919, abb. 114 (type I) og abb. 146-147 (type II).
21. O. Klindt-Jensen (1950): Foreign influences in Denmark's Early Iron Age, fig. 23. København.
22. J.-H. Bech (1975): Nordjyske fibler fra per. IIIa af førromersk jernalder, fig. 10-11. Hikuin 2 s. 75-88.
23. Bech 1975 fig. 12.
24. J.-H. Bech og Lysdahl P. (1976): Vendsyssel, abb. på s. 224. När järnet kom. Göteborg, s. 191-226.
25. A. Rangs-Borschling (1963): Das Urnengräberfeld von Hornbek in Holstein, tavle 126, 5b2 og 6a2 højre afbildning. Offa-Bücher. Neumünster.
26. Rangs-Borschling 1963 tavle 126, 3a1.
27. J.-H. Bech (1977): Der ønskes en analyse af periodeovergangen mellem to jernalderperioder udfra et primært arkæologisk fundstof, fig. III 11a-b. Prisopgave ved Aarhus Universitet.
28. K. Cullberg (1973): Ekehögen – Backa Röd – Valtersberg. Frågor om kronologi och kulturkontakter under yngre førromersk järnålder i Göteborgsområdet, katalogabb. 80. Studier i nordisk arkeologi 11 og 12. Göteborg.
29. M. Jahn (1916): Die Bewaffnung der Germanen in der älteren Eisenzeit, abb. 127. Mannus Bibl. 16.
30. E. Jørgensen (1969): Sønder Vilstrup-fundet. En gravplads fra den ældre jernalder, s. 65ff grp. Ia, IIa, IIb og IIIa. Årbøger 1968 s. 56-80.
31. Kostrzewski 1919 type IV og V, abb. 122 og 123.

32. Kostrzewski 1919 abb. 125d.
33. J.-H. Bech (1980b): Late Pre-Roman Iron Age in Northern Jutland in the light of excavations at Vogn cemetery in Mosbjerg, Vendsyssel, s. 68. *Die Vorrömische Eisenzeit im Kattegat-Gebiet und in Polen*. Göteborg, s. 68-84.
34. Efter Becker 1961 og Bech 1977.
35. Efter Bech 1975 og 1977.
36. Efter Bech 1977.
37. Efter J. L. Nielsen (1975): Aspekter af det førromerske våbengravsmiljø i Jylland. *Hikuin* 2 s. 89-96.
38. Efter Bech 1977.
39. Bech 1977 s. 91.
40. T. Trolle-Lassen (1982): En osteologisk og arkæologisk undersøgelse af den sociale differentiering på den senførromerske gravplads Vogn i Nordøstvendssyssel, s. 16. Upubliceret hovedfagsspeciale, Aarhus Universitet.
41. Denne opfattelse støttes af Bech's kronologisk-typologiske studier af lerkar fra bl.a. Vogn-gravpladsen (1980a s. 145).
42. R. Hachmann (1961): *Die Chronologie der jüngeren vorrömischen Eisenzeit. Studien zum Stand der Forschung im nördlichen Mitteleuropa und in Skandinavien*. 41. Bericht der Röm.-Germ. Komm. 1960.
43. 1961 s. 258.
44. 1977 s. 105 ff.
45. Bech 1977 s. 32.
46. Bech 1977 s. 54 ff.
47. 1977 s. 137.
48. 1961 s. 271.
50. S. Hvass (1975a): *Das eisenzeitliche Dorf bei Hodde, Westjütland*, s. 153. *Acta Arch.* 46 s. 142-158.
51. 1975a s. 153.
- 52.. Se eksempelvis L. Hedeager og K. Kristiansen (1982): *Bendstrup – en fyrstegrav fra den romerske jernalder, dens sociale og historiske miljø*. *Kuml* 1981 s. 81-164. I forbindelse med en arkæologisk analyse af grave fra ældre romertid i Østjylland påvises to geografisk adskilte grupper, der tolkes som repræsenterende regionale samfund med indbyrdes forskel i social og politisk struktur.
53. S. Jensen (1976): *Byhøjene i Thy*. *Miv* 6 s. 64-77. J. Christoffersen (1976): *Social stratifikation og mobilitet på Møllegårdsmarken*. Upubliceret konferensspeciale, Københavns Universitet.
54. Jensen 1976, s. 71.
55. S. Hvass (1975b) *Hodde – et 2000-årigt landsbysamfund i Vestjylland*. Nationalmuseets Arbejdsmark, s. 75-85.
56. G. Hatt (1937): *Landbrug i Danmarks oldtid*, s. 110. København. S. Stummann Hansen (1980): *Oldtidsagrene på Gørding Hede*, s. 148. *Hardsyssels årbog* s. 139-154.
57. G. Hatt (1949): *Oldtidsagre*, s. 120. *Det kgl. danske vidsk. Selskab, Arkæologisk-Kunsthist. Skr.* 2 no. 1. V. Nielsen (1970): *Iron Age plough-marks in Store Vildmose, North Jutland*, s. 163. *Tools and Tillage* I:3, s. 151-165. Stummann Hansen 1980, s. 144.
58. S. Hvass (1979): *Fem års udgravninger i Vorbasse*, s. 28-29. *Mark og Montre* s. 27-39.
59. Hvass 1979 s. 28-29.
60. Hvass 1975b s. 81 og 85.
61. P. Harder Sørensen (1972/73): *Jysk oldtidsagerbrug – lokaliseret efter luftfotografier*, s. 342ff. *Kulturgeografi* 8. Stumman Hansen 1980 s. 144.
62. Christoffersen 1976.
63. O. Klindt-Jensen (1978): *Slusegårdgravpladsen I og II*. *Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter* XIV, 1 og 2.
64. Hvass 1975 b. S. Hvass (1985): *Hodde, et vestjysk landsbysamfund, fra ældre jernalder*, s. 175 ff. *Arkæologiske Studier* vol. VII.
65. Hvass 1975a s. 157.
66. Hvass 1985 fig. 133.
67. G. Hatt (1957): *Nørre Fjand. I og II*. *Det kgl. Danske Vidsk. Selskab, Arkæologisk-Kunsthist. Skr.* 2 no. 2.
68. 1957 s. 361 og 364.

69. B. Lewis (1984): Overbygård og Nørre Fjand. En analyse af nogle jernalderlandsbyers tilliggen-
der og økonomi. *Kuml* 1985 s. 123-163.
70. 1984 s. 149.
71. J. Lund (1980): Tre førromerske kældre fra Overbygård. *Kuml* 1979 s. 109-139.
72. Lund 1980 s. 139.
73. Christoffersen 1976 s. 91.
74. T. Egeberg Hansen (1985): 2000-årig gravplads – samt gårde og marker under Tarm by. *FRAM*
1985 s. 93-102.
75. Egeberg Hansen 1985 s. 101.
76. Klindt-Jensen 1950 s. 102 og 203ff. E. Albrechtsen (1954): Fynske jernaldergrave I. Førromersk
jernalder, s. 29. København. C. J. Becker (1957): Førromersk jernaldergrav fra Try skole i Vend-
søssyl, s. 57-58. *Kuml* 1957 s. 49-66.
77. Gy. Acsádi og J. Nemeskéri (1970): History of human life span and mortality, s. 51. Budapest.
78. Acsádi og Nemeskéri 1970 s. 57ff. og s. 72.
79. 1970 s. 70.
80. Trolle-Lassen 1982.
81. W. M. Krogman (1962): The human skeleton in Forensic Medicine. Springfield. T. D. Stewart og
M. Trotter (red.) (1954): Basic readings on the identification of human skeletons: estimation of
age. New York. T. D. Stewart (red.) (1970): Personal identification in mass disasters. Washington
D. C. For en kort introduktion til principperne ved alders- og kønsbestemmelse af skeletter og
skeletræster, se T. Trolle-Lassen (1984): Sociale forskelle i jernaldersamfundet i Vogn, s. 16-17.
Vendsyssel Nu og Da nr. 8 s. 10-23.
82. Dog er individer, som ved den osteologiske undersøgelse er blevet bestemt som »sen adultus«, i
overensstemmelse med Acsádi og Nemeskéri's erfaringer (1970 s. 170), blevet klassificeret som
maturus. Gennem sammenligninger med en mere kompleks aldersbestemmelsesmetode, der kun i
sjældne tilfælde kan benyttes på kremerede individer, har Acsádi og Nemeskéri erfaret, at ældre
adultus sandsynligvis vurderes for unge efter den klassiske metode og i virkeligheden i mange
tilfælde burde klassificeres som maturus.
83. G. Kurth (1963): Nyare vetenskapliga aspekter på människans historia, s. 32ff. Ymer, Stockholm
s. 20-48. N.-G. Gejvall (1960): Westerhus. Medieval population and church in the light of skeletal
remains. *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien*, Lund, s. 35. Ekman J. (1973):
Benbestämning, Ekehögen. I K. Cullberg, Ekehögen – Backa Röd – Valtersberg. Frågor om
kronologi och kulturkontakter under yngre førromersk järnålder i Göteborgsområdet. Studier i
nordisk arkeologi 12, Göteborg, s. 241. A. Wiercinska (1976): Paleodemography of the iron age in
Poland. *Anthropologie* XIV/1,2 s. 131-133, tabel 1. S. Welinder (1979): Prehistoric Demography.
Acta Archaeologica Lundensia, series in 8° mindre. No. 8, Lund, s. 77.
84. Ekman 1973 s. 229ff. Welinder 1979 s. 80ff.
85. A. Häusler (1968): Kritische Bemerkungen zum Versuch soziologischer Deutungen ur- und
frühgeschichtlicher Gräberfelder – erläutert am Beispiel des Gräberfeldes von Hallstatt, s. 4ff.
Etnographisch-Archäologische Zeitschrift 9 s. 1-30. B. Johnsen-Welinder og Welinder S. (1973):
Järnåldersgravfält i Mälardalen. *Acta Archaeologica Lundensia*, series in 8° minore. No. 2, s. 65ff.
86. Kurth 1963 s. 35-36. Häusler 1968 s. 6. Acsádi og Nemeskéri 1970 s. 190, 193 og 197.
87. Acsádi og Nemeskéri 1970 s. 200ff.
88. Häusler 1968 s. 6.
89. Kønskvoten (antal mænd: antal kvinder) varierer på vestsvenske, sent førromerske gravpladser
mellem 0,33 og 1,84 (Ekman 1973 s. 223). Ved tilsvarende beregninger foretaget på 8 danske
gravpladser fra romersk jernalder ligger kønskvoten mellem 0,40 og 3,67 (beregnet efter B. J.
Sellevold, Lund Hansen U. og Balslev Jørgensen J. (1984): Iron Age Man in Denmark. *Prehisto-
ric Man in Denmark*, vol. III. København, s. 215).
90. Acsádi og Nemeskéri 1970 s. 200 og 205. Welinder 1979 s. 119 tabel 9.
91. Acsádi og Nemeskéri 1970 s. 200f.
92. D. R. Brothwell (1971): Paleodemography, s. 115 og fig. 2. I. W. Brass (red.), *Biological Aspects*
of Demography. *Symposia of the Society for the Study of Human Biology* vol. X. London, s. 111-
130.
93. Antallet af infant i tabel 4 afviger fra, hvad der er opgivet i Trolle-Lassen 1984 s. 18ff. Dette
skyldes, at beregningerne fra 1984 er baseret på opgivelser hos Welinder 1979 s. 70, hvor Broth-
well desværre refereres ukorrekt.

94. Welinger 1979 s. 80-83.
95. Acsádi og Nemeskéri 1970 s. 44-45.
96. Hvis der i stedet for 5 fødsler i gennemsnit pr. kvinde regnes med 3,5 fødsler er børns og unges andel af dødsfaldene ca. 43 %
97. Anvisning på beregning af overlevelstavlens værdier findes hos Acsádi og Nemeskéri 1970 s. 60 ff.
98. 17,96 år ved 5 fødsler pr. kvinde og 24,23 år ved 3,5 fødsler pr. kvinde.
99. Gy. Acsádi og J. Nemeskéri (1957): Paläodemographische Probleme, s. 142-143. Homo bd. VIII s. 133-148.
100. $\frac{96,1 \times 120}{47} - \frac{96,1 \times 10}{47} = 225$
Her er 96,1 det samlede antal beregnede døde svarende til 47 gravlagte osteologisk undersøgte individer på gravpladsen. 120 er det totale antal gravlagte. Der forudsættes to dobbeltgrave på hele pladsen. De ti gravlagte individer fra ældre romertid (se s. 00) svarer til omkring 22 døde individer fra denne periode.
101. Ved 3,5 fødsler i gennemsnit pr. kvinde vil der ialt være 155 døde.
102. De tilsvarende befolkningsstørrelser er ved 3,5 fødsler i gennemsnit pr. kvinde 83, 55 eller 41 individer.
103. P. C. Matthiesen (1970): Teoretisk demografi. København.
104. Befolkningens bevægelser 1985. Perioden 1981-85. Danmarks Statistik, København 1987.
105. Matthiesen 1970.
106. Ved 3,5 fødsler i gennemsnit pr. kvinde er aldersfordelingen: 4 % infant, 17 % infans I >1år, 18 % infans II, 17 % juvenilis, 34 % adultus og 11 % maturus, hvilket ikke adskiller sig væsentligt fra en situation, hvor der regnes med 5 fødsler.
107. Grave, hvis placering på gravpladsen ikke kendes, anføres nederst på kortet udfor det aktuelle symbol.
108. S. Hennig-Albert (1964): Zur soziologischen Deutung elbgermanischer Gräberfeld der Kaiserzeit, s. 101. Aus Ur- und Frühgeschichte II s. 97-103.
109. De supplerende grave omfatter næppe nogle barnegrave. Disse, der af Bech (1980a s. 150 note 11) er udvalgt efter et kriterium om mindst fire lerkar, indeholder næsten alle en arbejdskniv, som sandsynligvis kun findes i voksengrave. Muligvis figurerer der en enkelt barnegrav blandt de 13 udvalgte grave, hvor knoglerne var bortkommet.
110. Jvr. fund 70 og de følgende analyser af gravattributternes relation til kønnene.
111. Alle attributter på nær bikar indgår i kombinationstabellen. Bikar findes i næsten alle grave og kan således ikke bidrage til at afdække mønstre i gravgodskombinationen. Samtlige grave (udvalgte og supplerende) er medtaget med undtagelse af fund 54, der er en dobbeltgrav med en mand og en kvinde.
112. M. Gebühr og J. Kunow (1976): Der Urnenfriedhof von Kemnitz, Kr. Potsdam-Land, s. 187 og 189. Zeitschrift für Archäologie nr. 10 s. 185-222.
113. E. M. Neuffer (1965): Eine statistische Bearbeitung von Kollektivfunden, s. 37ff. Bonner Jahrb. 165 s. 28-56.
114. Neuffer 1965 s. 38.
115. Neuffer 1965 s. 45.
116. Neuffer 1965 s. 45.
117. Gebühr og Kunow 1976 s. 208ff.
118. F. R. Hodson (1977): Quantifying Hallstatt: some initial results, s. 406ff. Amer. Antiquity 42 s. 394-412.
119. Hodson 1977 s. 406.
120. Det gennemsnitlige antal bikar i gravene stiger med antallet af øvrige gravattributter (Trolle-Lassen, 1982 fig. VI. 26).
121. T. Madsen (1985): Numerisk dataanalyse for arkæologer, s. 179. Århus.
122. Madsen 1985 s. 179.
123. Madsen 1985 s. 182.
124. Dette bekræftes i korrespondensanalysen. Inddrages urne i analysen udviskes en opdeling af gravene, der ellers kan opnås ud fra metaloldsagerne alene; tendensen bevares dog.
125. Dette fremgår bl.a. af clusteranalyser foretaget med og uden bikar (Trolle-Lassen, 1982 s. 72 ff.).
126. Se s. 21.
127. 1969 s. 167.
128. Stehouwer 1969 s. 167.

129. Stehouwer 1969 s. 167.
130. M. H. Fried (1967): *The evolution of political society, an essay in political anthropology*, s. 32. New York.
131. Karakteriseringen baserer sig på etnografiske iagttagelser af et større antal samfund sammenstillet af bl.a. Fried. Der skal imidlertid gøres opmærksom på, at oplysningerne i den her anvendte sammenhæng, ikke retter sig mod klassificering af samfund og ikke implicerer yderligere vedrørende andre af samfundets aspekter.
132. Fried 1967 s. 52.
133. Fried 1967 s. 13 og 83.
134. J. A. Brown (1981): *The search for rank in prehistoric burials*, s. 26. I R. Chapman, Kinnes I. og Randsborg K. (red.), *The archaeology of death*, Cambridge, s. 25-37.
135. Fried 1967 s. 109.
136. Fried 1967 s. 133-134.
137. 1981 s. 26.
138. Fried 1967 s. 186.
139. Fried 1967 s. 186.
140. 1981 s. 29.
141. 1981 s. 29-30.
142. Häusler 1968 s. 10-11.
143. Binford 1971 s. 22.
144. Jytte Ringtved mundtlig meddelelse; Nielsen J. og M. Rasmussen (1986): *Sejlfjord – en jernalderlandsby ved Limfjorden* s. 37.
145. Kun dele af erhvervsformen ved Vogn er repræsenteret i gravpladsmaterialet, hvor brændte knogler af får/ged foreløbig er identificeret. Rekonstruktionen af landsbyens økonomi baserer sig derfor på oplysninger fra samtidige fund.
146. Lewis 1984 s. 158.
147. J. Lund (1977): *Overbygård – en jernalderlandsby med neddybede huse*. *Kuml* 1976 s. 129-150. Lewis 1984 s. 126 og 158.
148. Hvass 1985 s. 175.
149. Se Hvass 1985 s. 175-180.
150. J. Brøndsted (1966): *Danmarks Oldtid III. Jernalderen*, s. 157. København.
151. Se Lund 1979.
152. Se: Klindt-Jensen 1950. Albrechtsen 1954. K. Raddatz (1967): *Das Wagengrab der jüngeren vorrömischen Eisenzeit von Husby, Kreis Flensburg*. Neumünster. I. Kühl (1986): *Cremation of a Diseased Rich Man from Latène- Period Carriage Grave near Husby, Kr. Flensburg, North Germany*. *Ossa* vol. 12 s. 59-78.
153. Bech og Lysdahl 1976 s. 203 og 225.

SUMMARY

The Iron Age cemetery of Vogn An archaeological and osteological investigation

An investigation of the archaeological material from the Pre-Roman Iron Age cemetery of Vogn in Vendsyssel has furnished new information on the social structure of this period. Both artefact material and skeletal remains of the dead are analysed. Other material pertaining to the period has been adduced in the interpretation.

I ARCHAEOLOGICAL THEORIES ON SOCIETY AND BURIAL PRACTICE

Ethnographical studies show that aspects of the social structure of a society are expressed in its burial practice (Saxe 1970, Binford 1971, O'Shea 1984). In connection with burial, both the social status of the dead person and the composition and size of the social group to which he is related in status are symbolized (Binford 1971 p. 17).

The most important social attributes symbolized through differentiated burial are age, sex, relative social status (vertical differentiation) and social differentiation transcending these three categories (horizontal differentiation) (Binford 1971, O'Shea 1984).

To elucidate the social position of the grave occupant archaeologically, differences in burial custom, form, placement and furniture have been investigated (Binford 1971 p. 21). In the Vogn cemetery, it is mainly differences in burial furniture which differentiate the various graves.

II VOGN AND COEVAL FINDS

The Vogn cemetery and its chronology

The Vogn cemetery is situated in Mosbjerg Parish, northeastern Vendsyssel (fig. 1). It is placed on an evenly sloping hillside (fig. 2) and comprises 123 graves from the Early Iron Age, 117 of which are cremation graves and 6 inhumation graves (fig. 3). The site is considered to have been completely excavated, and various circumstances suggest that only a few graves have been present in addition to those excavated. Half of the graves of the cemetery were selected for osteological and archaeological analysis. Selection occurred by means of statistical randomization, in order to ensure that the selection was representative. The bones from 13 of the selected graves were missing, 2 structures proved not to be graves and 1 grave was not excavated. In the investigation a distinction is maintained between the 46 selected graves in which the bones have been identified and 13 selected graves in which the bones have not been identified. Furthermore, the archaeological analyses are supplemented by 14 graves in which the pottery has previously been analysed and published by Bech (1980a p. 145).

Pottery is found in all graves. In about a quarter of the graves, pottery is the only burial furniture, while in another quarter, every grave also contains a straight-edged knife. The remaining half of the graves are furnished with one to nine different kinds of artefact, which in addition to the pottery and knives comprise jewelry and dress fittings, implements and weapons (see examples of burial furniture, pictured in fig. 20-23).

A grave may contain from one to fifteen pots. Quality, size and type and the presence of decoration on the vessel vary.

Three-quarters of the graves from which the burnt bones have been studied contain, besides the remains of the dead person, bones of sheep or goat, among other animals.

The Vogn cemetery has been in use from Pre-Roman Iron Age Period IIIa until the beginning of the Early Roman Iron Age. Most of the graves belong to the end of the Pre-Roman Iron Age Period IIIb (Bech 1980b p. 68) (fig. 4). Various authors have discussed the absolute chronology for the Late Pre-Roman Iron Age in Denmark (Hachmann 1960, Becker 1961, Hvass 1975a, Bech 1977). On the basis of their figures, it is possible to give a reasonable estimate that the continuous Pre-Roman use of the cemetery spanned a period of 50-100 years.

Coeval finds

From previous investigations in Jutland and Funen it is apparent that large areas with several villages have been organized in a barter system comprising, for example, foodstuffs (Jensen 1976, Christoffersen 1976). Finds of imported objects, known from the whole country, attest communication over large distances.

Apparently, the individual farm functioned as a self-contained production unit, most often in a village community (Hatt 1937 and 1957, Hvass 1975b and 1985, Stummann Hansen 1980).

Social differentiations pertaining to age and sex have not been dealt with in the previous investigations, but indications of relative social status have been recognized. Thus in the village of Hodde in Phase 3a, on the basis of farm size, three economic strata have been discerned which probably also constitute social strata (Hvass 1985 p. 175ff). In other smaller villages, two strata can possibly be distinguished in the population (Hatt 1957, Lund 1980, Lewis 1984). Although anthropological age and sex identifications are not available, some of the difference in wealth of graves at least seems to be due to differences in social status in Pre-Roman Iron Age society (see Klindt-Jensen 1950, Albrechtsen 1954, Becker 1957, Christoffersen 1976).

III PALAEODEMOGRAPHIC ANALYSIS

On the basis of the osteologically determined graves (table 1, appendix A), the size and structure of the dead population has been calculated, and on this basis again, it has been evaluated to what extent the burials represent a whole community or merely a part of it. Combined with a calculation of the demographic components, an estimate is finally given of the size and structure of the Iron Age population who lived and buried their dead in Vogn. This result, which should be regarded merely as a qualified estimate, is included in the subsequent evaluation of the archaeological material.

It is apparent from tables 2 and 3 that all ages and both sexes are represented in this cemetery. However, if the community used this cemetery for all its dead, the small number of child burials is remarkable; only about 20 % of the investigated individuals being younger than 20 years. From a variety of archaeological and historical sources it is estimated that children and young people on an average make up at least 60 % of the annual mortality in a prehistoric society.

There is much to suggest that all persons who died at a mature age were buried in the communal cemetery. Moreover, the variation in the burial furniture of adults shows that the site was used by several social strata. The situation is quite different as far as child graves are concerned, where only a portion of the dead children are buried. Their age spread and the fact that all of them were given at least one accessory vessel – the older children even metal objects – suggest that the buried children belonged to families with a higher social status.

It is assumed that the cemetery was used by a village community, which forms the basis for the following calculations.

With a view to calculating the size and structure of the living population, the number and age distribution of dead children has been corrected. The occurrence of infants has been corrected in accordance with information from prehistorical, historical and modern relevant skeletal series which show that the number of children aged 0-1 year should constitute between one and three quarters of the total number of children and young people (Brothwell 1971). The expected number of dead children is established on the basis of an assumption that women gave birth to an average of 5 children, and that the size and structure of the population were stable. The corrected age distribution is seen in table 6.

On the basis of the corrected mortality (table 6), the survival table, table 7, is constructed. The size of the population is calculated from the formula $P = k + \frac{D \cdot e}{t}$, where P is the mean population size in the time interval t, k is a correction coefficient of 10 %, D is the population's total number of dead in the time interval t, e: is the expected longevity at birth, and t is the time interval in which the cemetery was in use (Acsádi & Nemeskéri 1957 pp. 142-43). The total number of dead in the Pre-Roman period is calculated to have been 225 (1) (2). As mentioned earlier, the length of the different periods of the late Pre-Roman Iron Age cannot be precisely established. We therefore operate with a Pre-Roman use of the cemetery for 50, 75 or 100 years, respectively.

The population size is accordingly calculated on the basis of the above formula to be 89, 50 or 45 individuals respectively (3).

The survival curve shown in fig. 5 is constructed from the survival table and serves as a graphical model for a stationary population (Acsádi & Nemeskéri 1970 p. 44, Matthiessen 1970 pp. 94ff.). The area under the curve represents the living population at a given juncture, and an idea of the size of the age groups is obtained. The exact age structure is given in the survival table's L_x values (Acsádi & Nemeskéri 1970 p. 44). It appears from this that children under 1 year make up about 5 % of the living population, children aged 1-6 years almost 20 %, children aged 7-13 years 18 %, and the young (14-20 years of age) 16 % (table 8). The biggest group comprises young adults, to which almost 32 % of the population belong, while only about 10 % of the persons are over 40 years of age (4). The absolute number of persons in each age class can hereafter be calculated for each of the three theoretical population sizes given above (table 8).

It should finally be kept in mind that the survival table and curve are partly based on estimates. Thus the number of dead infants and the birthrate are estimated from other sources than Vogn.

IV ANALYSIS OF THE ARCHAEOLOGICAL MATERIAL

Through the osteological identifications and the palaeodemographic analysis, an impression has been gained of the age and sex make-up and size of the living Vogn population. It is demonstrated that the cemetery was probably used by a population equivalent to a village, and in the following it will be investigated which social differences were present and marked in the Vogn community.

Grave *form* and grave *goods* are available for analysis. With respect to grave form, there are only two possibilities at the Vogn cemetery: urn cremation pits or simple cremation pits. The grave goods, however, vary considerably in kind and amount and therefore constitute the primary data base in the analyses.

The archaeological material primarily consists of the selected graves, but in order to increase the size of the material and the reliability of the results, the 14 supplementary graves are sometimes included.

Nature and occurrence of grave goods

The grave goods comprise 21 artefact forms which, together with urns, feature as attributes in the analyses (appendix B). 23 of these 24 attributes are combined on the basis of functional criteria into 10 groups.

The number of graves in which the individual attributes occur is shown in table 9 for »selected« and »all« graves, respectively. The distribution of accessory vessels in the graves is listed in table 10 and shown in histogram form in fig. 7. The highest incidence is of graves with one accessory vessel. The number of graves decreases with increasing number of accessory vessels, and between 9 and 14 accessory vessels are found only in a few graves. Only in one grave does it appear that no accessory vessels were given.

Distribution in the cemetery

It will now be investigated how the graves are distributed in the cemetery and how graves with particular attributes are placed in relation to one another (figs. 8-11). In evaluating the distribution maps, one has to take account of the fact that a number of the grave numbers from the earliest excavations cannot be related to the plan with any precision. The consequent relatively depleted area in the middle of the eastern burial area is thus an artificial phenomenon, and left out of account in the archaeological evaluation (5).

The grave distribution appears to be uniform, and no deliberate grouping can be ascertained (fig. 3). No chronological grouping of the graves can be observed.

Neither the age and sex of the dead nor the grave attributes show well-defined spatial concentrations, although there is a more or less distinct tendency to grouping in certain areas. Most noticeable is a possible sexual division, with women mostly in the south part of the cemetery and men mostly in the north part (fig. 9). Bone pins and belt fittings tend to be found in the southern part, where also the two bead finds are located – close together (fig. 10). Finger-rings are found mainly in the western part of the cemetery (fig. 10), while lunate knives occur centrally. Weapon graves concentrate in the central to northwestern part of the cemetery, possibly with the best endowed in the middle and with a decreasing number of weapon forms in a semicircle outside these (fig. 11).

Attributes and age

In figs. 12 and 13 a series of histograms is presented which in the form of a percentage show the incidence of the individual object categories and of urn burial in the various age categories of the dead. The percentages should, due to the limited amount of data available, be evaluated with caution, and the absolute number of graves is shown in the columns.

It is apparent from the histograms that apart from accessory vessels, which are present in all graves, the age group 0-6 years (infans I) is normally without any kind of dress fittings, implements or anything else. Only two burials of young people 14-20 years of age (juvenilis) are recorded. The grave furnishings of young adults comprise, in addition to accessory pottery, jewelry, dress fittings and implements. With the exception of a little curved iron knife, no object types have been observed which could have been reserved for children and/or juveniles, whereas there are a number of objects which are otherwise found only in adult graves, including weapons. Urn burial is employed with the same frequency for all age classes.

The analysed material shows an increase in grave goods from infans I to juvenilis. The missing infans II graves prevent us from discovering when and how this change of status occurs. The few graves of the juvenilis group likewise limit the possibilities of observing changes in the transition from young to old. To judge by the occurrence of dress accessories and jewelry, this change of status occurs – for females at least – before or around the age of 17-18 years.

Attributes and sex

The analysis includes both osteologically sexed graves, and weapon graves, which are assumed to contain men. The limited results show that only weapons and belt chapes can at the moment be considered gender specific (table 11). Urn, fibula, finger-ring, straight-edged and lunate knife and accessory vessels occur with both sexes. A particularly large number of accessory vessels feature perhaps only in men's graves (fig. 14). The other attributes are too poorly represented to allow any sex attribution at the moment.

Combination table

In the combination table, table 12, the number of graves in which two given grave goods attributes occur together is given. A division of the material into two parts, thought to correspond to the sex of the grave occupants, can be discerned. This is supported by the bone determinations (diagram at the bottom of table 12). The observed correlations become distinct when the table values are recalculated according to Yule's formula (Neuffer 1965) and then converted into easily perceived symbols (tables 13-14).

The grave goods may on the basis of these combinations be divided into two groups. Some of the attributes show a sharply defined presence in one of the groups. Others combine with elements from both groups, but occur mainly in one of them. One type of grave goods is characterized by belt mounting, belt chape and belt ring and to some extent fibula. Bone pin and bead should possibly also be placed in this group. Supported by the osteological determinations, this dress and jewelry equipment should be interpreted as women's grave goods. The other group is characterized by its content of weapons. Lunate and straight-edged knife are affiliated to this group but may also – albeit rarely – be found with what is designated as women's equipment. In addition it is possible that tweezers, awl, sewing needle and gold finger-ring belong to this group. Belt buckle and spurs, on the other hand, cannot be properly assigned, but based on the occurrence of weapons and the osteological identifications, they are interpreted as male equipment.

Bronze finger-ring occurs with both men's and women's equipment, but is found most frequently in weapon graves. Urn burial is indifferent as to grave goods group.

Quantitative assessment of relative social status

In the following, the value of the furnishings of the individual grave will be evaluated in order to characterize its relative wealth. The value of each artefact form is calculated on the basis of the average number of attributes in all graves in which this artefact form occurs (Hodson 1977) (table 15).

The values of the individual graves are illustrated in the histograms figs. 15-17. The histogram figure 16 includes only selected graves with individuals aged over 16 years. This should be a representative section of the population's buried adults and as such reflect the nearest we can get to a picture of status distribution among adults in Pre-Roman Iron Age society. In the configuration, in which pottery is not included in the calculation of grave value (black and hatched columns), a division of the material into two or three parts, as in fig. 15, may be discerned. Over half of the graves belong to a group where no or only a few and less valuable objects are found in the grave. After this we see a number of graves which make up less than one third, in which dress fittings and jewelry, various implements and even a shield-boss rivet are present; as a rule several forms of artefact are found together. Finally, a smaller group of seven graves can perhaps be discerned. These are characterized by the presence of weapons, possibly implements, dress fittings and finger-ring or by the presence of a good stock of jewelry and dress fittings. If vessels are included in the assessment of grave value, the picture is to some extent fudged (white columns). This applies in particular to the division between the two lowest social groups, while a certain difference to the wealthiest graves can still be discerned.

The quantitative assessment of social status on the basis of grave goods shows that the adult population of the Pre-Roman Iron Age can be divided into two or three status groups, each comprising both sexes and all adult age groups. The transition from the medium to the highest status is best marked in the men, who in the highest status group are better endowed than women.

Qualitative and quantitative grouping by correspondence analysis

By means of correspondence analysis, a primary qualitative division of the graves is made on the basis of their attributes. This does not include urn, accessory vessel and bead. In fig. 18, three groups are seen. The first group comprises weapon graves. Both rich graves with several kinds of weapons and dress fittings and more modest graves merely containing shield boss rivets are included. The other group comprises graves containing dress pins and/or belt fittings, but no weapons. In the last group are graves in which the grave goods consist only of implements. Graves without metal artefacts and containing nothing but pottery are not included in the analysis.

V INTERPRETATION OF THE ANALYSES

The analyses have furnished us with some directly interpretable information on age and sex differentiation in the late Pre-Roman Iron Age at Vogn. As expected, signs of horizontal differentiation could hardly be discerned, while differences in social status are expressed in the material in several ways. Methods of distinguishing between different forms of social status in archaeological cemetery material follow Brown (1981).

Social differentiation in the cemetery material from Vogn

Social differentiation based on *age* has been ascertained both demographically and in the amount and kind of grave goods. In relation to the number of adult burials, the number of buried children and juveniles makes up less than one sixth of the expected number. Young people apparently came of age – for women at least – before or around the age of 17-18 years.

Despite the overrepresentation of women in the osteological identifications, there must have been equal access to the cemetery for both *sexes*. Sexual differentiation in the burial goods has been observed only among the wealthy. A distinction between the sexes – irrespective of wealth – is manifested in the placement of the graves. The cemetery has been divided into two parts, the southern part mainly for women and the northern part mainly for men.

As expected, signs of *horizontal differentiation* are only tenuously expressed. Burial in urn cremation pit as against unless cremation pit is the only feature that can possibly be interpreted in that direction.

The *vertical differentiation* occurs in several different forms. An age-determined social difference between children and adults is expressed both demographically and in grave goods.

A sex-determined vertical differentiation can be observed in the group with high social status, in which the men's graves are more richly endowed than the corresponding women's graves. The difference is underlined by the men's more flagrant status symbols – their weapons.

Various circumstances in the bone and artefact material suggest a ranked society. Inequality of wealth between persons of the same age and sex become apparent with quantitative rating of the value of the grave goods. If the graves are ranked by the rating of their contents, the wealth curve shows an even rise without marked breaks, and a division of graves cannot be undertaken directly. On the basis mainly of qualitative attributes in the

grave goods, the graves can be grouped into discrete units. Weapons, dress fittings and jewelry are considered to be symbols of high social rank. Adult graves in which only implements and/or pottery are present are considered to hold persons of lower social rank. Judging by the selected graves with adults, the population consisted of about one fifth with high social rank, one fifth of medium rank and three-fifths with low social rank.

The demographic conditions support the concept of a ranked society. The number of buried children and young people plus the expected number of dead infants has earlier been calculated to 19-20 individuals (table 4). In relation to the number of adults of high social rank, children and young people make up 63%. This is in close agreement with the estimated number of dead children and young people for the Vogn community as a whole, making up 60% of the adult population. It is likely that only children of parents with high rank are buried in the cemetery with the adults. Infants were, however, normally not admitted.

Apart from rich grave goods, it is characteristic of men of high social rank that they were given weapons in the grave. Sword, spear and shield have, besides expressing high social rank, also served as symbols of authority.

Examples of what the various groups of persons took with them into the grave are shown in figs. 20-23.

Vogn scenario

The people buried in the Vogn cemetery presumably lived in a village consisting of 9-10 farms with about 60 inhabitants: 25 children, 9 young people and 25 adults. The community was made up of people of different social rank, with a male village head. The economic basis was agriculture, and the village was presumably a part of a regional system with economic and social exchange between villages, which in some places lay only a few km apart. Possibly several villages had a single chief. Contacts further afield – to the west Swedish area – also existed.

Tine Trolle-Larsen
Nationalmuseet
Diagrammer: Per Smed
Oversættelse: Peter Crabb

(Notes)

1. $96.1/47 \times 129 - 96.1/47 \times 10 = 225$

Her 96.1 is the total number of *calculated dead* corresponding to 47 osteologically examined individuals buried in the cemetery. 120 is the total number of buried persons. Two double graves are presupposed for the whole cemetery. The 20 *buried* individuals from the early Roman Iron Age correspond to about 22 dead individuals from this period.

2. With a birthrate of 3.5 births per woman, there would be 155 dead.

3. The corresponding population sizes are with a birthrate of 3.5 births per woman 83, 55 or 41 individuals.

4. With a birthrate of 3.5 births per woman, the age distribution is 4% infant, 17% infans I >1 year, 18% infans II, 17% juvenilis, 34% adultus and 11% maturus, which does not differ essentially from a situation in which 5 births are reckoned with.

5. Graves whose position is not known are placed at the bottom of the map opposite the appropriate symbol.